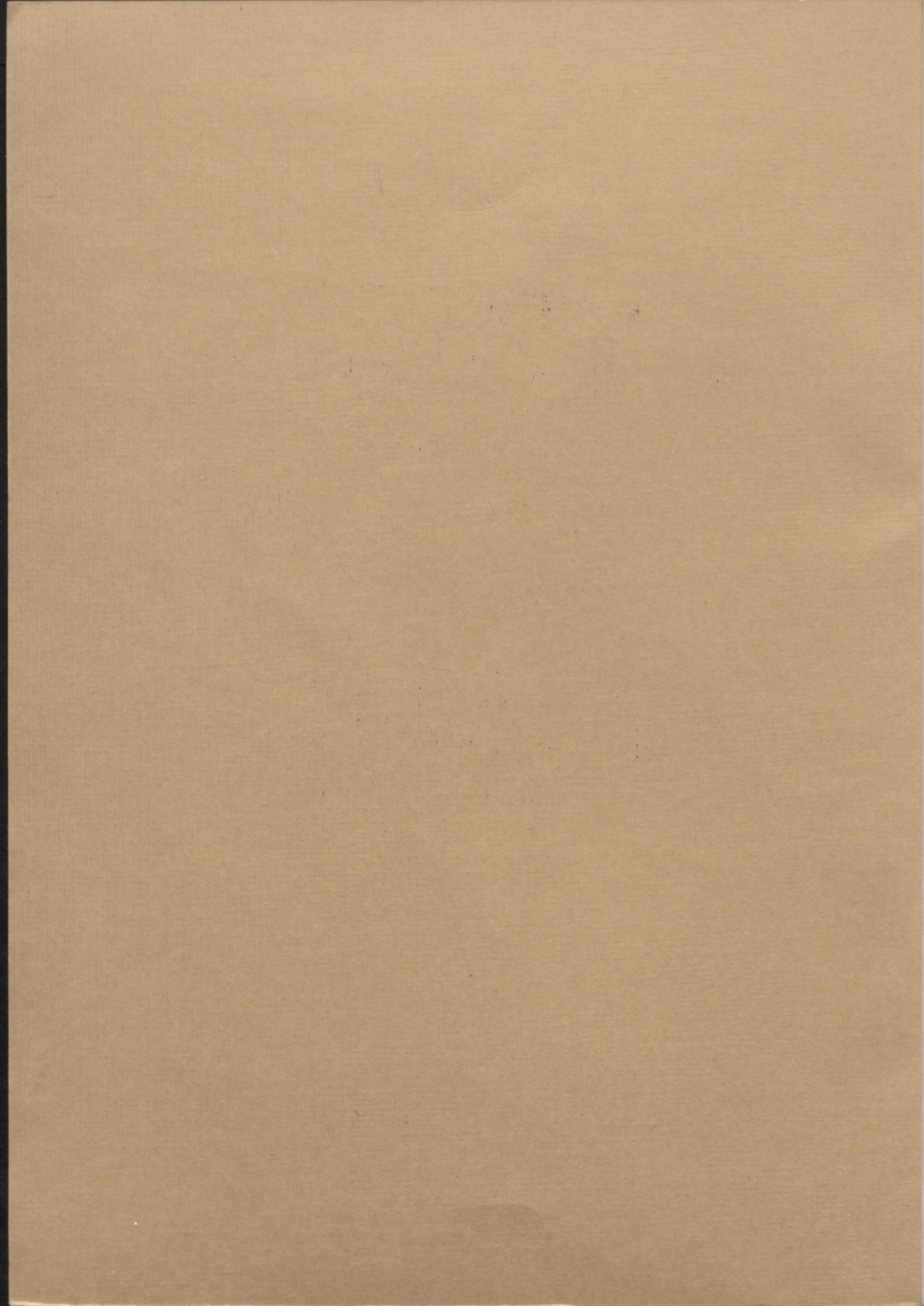

LATVIEŠU
GRĀMATNIECĪBAS
DARBINIEKI
LĪDZ 1800. GADAM

BIOGRĀFIJAS

2400-3188-24

265

Latvijas Nacionālā bibliotēka
Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā

LATVIEŠU
GRĀMATNIECĪBAS
DARBINIEKI
LIDZ 1800. GADAM

BIOGRĀFIJAS

Rīga 2000

36881

2000-3

756

Latvijas Nacionālā bibliotēka
Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa

LATVIEŠU
GRĀMATNIECĪBAS
DARBINIEKI
LĪDZ 1800. GADAM

BIOGRĀFIJAS

Rīga 2000

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

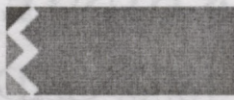
0300022270

UDK 002.2(091)(474.3)(092)

La 802

Izdošanu finansiāli atbalstījuši:

SOROSA
FONDS
LATVIJA

KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Sastādītāja *Lilija Limane*
Redaktori *Aleksejs Apinis* un *Ināra Klekere*
Salikuma makets *Anita Rašmane*

Iespiests LNB Reprogrāfijas nodaļā
Pasūtījuma nr. 56

ISBN 9984-607-33-X

SATURS

Ievadam.....	4
Saisinājumi un nosacītās zīmes.....	7
Biogrāfijas.....	9
Personu rādītājs.....	57

IEVADAM

Šobrīd lasītāju, speciālistu vērtējumam sastādītāja un autori nodod pirmos lielāka darba rezultātus — līdz 1800. gadam darbojušos latviešu grāmatniecības procesā iesaistīto personu biogrāfiju vārdnicu. Iecerēts sagatavot attiecīgu informāciju par laika posmu līdz 1918. gadam. Biogrāfiskā vārdnīca, kas aptver laika posmu līdz 1918. gadam, pagaidām tiek veidota elektroniskās datu bāzes formā. Datu bāze darba gaitā tiek turpināta un papildināta, ar 2000. gada beigām tā būs pieejama lietotājiem Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, kas ir vārdnīcas izstrādes centrs.

Pie latviešu grāmatniecības darbinieku biogrāfiju apkopošanas vārdnīcas formā izdevuma sagatavotāji ķērušies pirmoreiz. Atsevišķu redzamāko grāmatniecības darbinieku biogrāfijas gan agrāk iekļautas universālās enciklopēdijās un saskarzinātņū (literatūras, mākslas) darbinieku biogrāfiskajās vārdnīcās, tomēr grāmatniecības procesā iesaistīto personu aptvērums nav bijis pilnīgs. Ārpus uzziņu avotiem palicis simtiem sīkāku darbinieku, kam liela nozīme grāmatniecības procesa kopainas izpratnē un kas var kļūt svarīgi pētnieku darbā, tātad topošā vārdnīca paplašinās uzziņu literatūras klāstu. Vārdnīcā iekļauto personu darbības profils saistīts ar grāmatu ražošanu un izplatību: grāmatu apgādātāji un iespiedēji, finansētāji, atsevišķu svarīgu grāmatu publikācijas iniciatori, cenzori, iesējēji, ilustratori, grāmatu izplatītāji (tirgotāji, izdalītāji), bibliotēku darbinieki, ievērojami personisko grāmatu krājumu īpašnieki, rokraksta grāmatniecības darbinieki (pārrakstītāji, sakopotāji, izplatītāji), bibliogrāfi un grāmatniecības vēsturnieki. Vārdnīcā netiek iekļauti tekstu veidotāji — autori un sastādītāji, redaktori un korektori, tāpat to personu loks, kas saistītas ar periodiskās preses izdošanu un izplatību. Vārdnīca tiecas aptvert latviešu grāmatniecības procesu, tātad ārpus sastādītāju uzmanības palikušas redzamas personības, kas darbojās Latvijas cittaute, īpaši vācbaltiešu, grāmatniecībā. Netiks ietverti arī latviešu grāmatu iespiedēji ārpus Latvijas teritorijas, ja viņu ieguldījums aprobežojās ar pasūtīnājuma izpildi.

Darba procesā joprojām tiek turpināta šķirkļu kartotēkas papildināšana. Pārskatot grāmatniecības vēsturnieku publikācijas un arhīvu materiālus, atklājas arvien jaunas ar grāmatniecības procesu saistītas personas. Datu bāzē tiek iekļauti arī tādi cilvēki, kuru devums šķietami nav liels, tā var būt epizodiska darbība. Šādas maznozīmīgas personas gan tiek uzņemtas elektroniskajā datu bāzē, taču pēc darba pilnīgas pabeigšanas, gatavojot publikāciju grāmatā, tiks pārvērtētas un atsijātas. Tā kā vārdnīca „Grāmatniecības darbinieki līdz 1800. gadam. Biogrāfijas” iecerēta gan kā uzziņu materiāls, gan paraugs speciālistu iepazīstināšanai ar visu projektu, atsijāšana netika veikta. Personu nozīmi paliecina arī šis samērā senais izpētes periods, kad nozarē iesaistīto zināmo cilvēku skaits nav liels.

Vārdnīcā „Grāmatniecības darbinieki līdz 1800. gadam. Biogrāfijas” ietverti 144 darbinieki. Nozīmīgākā grupa — grāmatniecības firmu īpašnieki aptver 21 personu, tos papildina 25 spiestuvju (lielākoties J. K. D. Millera un J. F. Stefenhāgena) darbinieki. 14 personas — amatvīri vai speciālisti — organizējušas atsevišķu nozīmīgu grāmatu tapšanu. Nereti grāmatas izdeva muižnieki, viņiem bija svarīgi iepazīstināt zemniekus ar t. s. muižas likumu tekstiem, ir arī atsevišķi autoru izdevumi — pavisam vārdnīcā ietverta 21 šāda persona. Formāls cenzora amats aptvertajā laika periodā eksistēja pie katoļu baznīcas iestādēm, ietverti ir trīs šādi darbinieki. Māksliniecisko izveidi pārstāv tikai divi ilustratori, jo oriģinālizustrāciju latviešu grāmatās gandrīz nebija, to apdarei izmantoja gatavas no Vācijas ievestas klišejas, kas sākotnēji nebija paredzētas iespiedumiem latviešu valodā. Grāmatu iesiešanā un tirdzniecībā bija iesaistītas 15 personas, bet grāmatu izplatīšanā ārpus veikaliem apzināto personu skaits ir 31. Par latviešu grāmatu krājumiem saglabāties maz ziņu, tādēļ atklāti tikai 7 grāmatu krājumu īpašnieki, turklāt latviešu bibliotēku vēl nebija, tātad nebija arī bibliotekāru. Vācbaltiešu vēstures pētnieki, kaut fragmentāri, aizsākuši grāmatniecības procesa apzināšanu; viņu darbi pēc rakstura vēl ir tuvi bibliogrāfiskiem līdzekļiem. Vārdnīcā varējām ietvert trīs grāmatniecības vēsturniekus un divus bibliogrāfus.

Šķirkļa nosaukumā aiz uzvārda latviskās formas cittautiešiem sniegta oriģināforma, kā arī netipiskās formas un pseidonīmi, tāpat dzīves gadi ar norādi uz jauno vai veco stilu, šķirkļa definīcija, kurā norādīta pamatprofesija, nozīmīgākais devums citās nozarēs, saistība ar latviešu grāmatniecību.

Biogrāfijas izklāsta daļā ietverta informācija par personas izcelsmi, izglītību, darba un dzīves vietām, sabiedrisko darbību, nozīmīgākajiem

sasniegumiem dažādās darbības jomās, piešķirtajiem apbalvojumiem un pagodinājumiem.

Īpaši akcentēts un pēc iespējas detalizēti aplūkots devums latviešu grāmatniecībā. Atkarībā no pieejamo ziņu daudzuma, sniegts darbības apjoma un procesa apraksts, izcelti nozīmīgākie fakti un sasniegumi, dots kultūrvēsturisks vērtējums.

Literatūras sarakstā norādīti nozīmīgākie, pirmreizējie un vienīgie ziņu avoti. Nav minētas grāmatniecības un literatūras vēstures, enciklopēdijas, biogrāfiskās vārdnīcas, bibliogrāfiskie rādītāji un cita uzziņu literatūra, tāpat arhīvu materiāli. Tieši arhīvos meklējams ziņu avots par daudzām biogrāfiju pirmpublicācijām bez literatūras norādēm.

Rakstu autori norādīti ar kriptoniņiem: Aleksejs Apinis (A. A.), Ināra Klekere (I. K.), Līvija Labrence (L. La), Lilija Limane (L. Li), Silvija Šiško (S. Š), Valdis Villerušs (V. V.).

Lūdzam lasītājus izteikt priekšlikumus un ziņot par pamanītajām kļūdām Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļai Jēkaba ielā 6/8 Rīgā, LV-1050 (A. Apinim, I. Klekerei, L. Limanei), tālr. 7223881, e-pasts: retumi@lbi.lnb.lv.

SAĪSINĀJUMI UN NOSACĪTĀS ZĪMES

- apbed. – apbedīts
 apg. – apgādājis, apgāds
 apgād. – apgādātājs
 apm. – apmēram
 apr. – apraksts (arhīvu atsaucēs), aprīlis
 atsev. – atsevišķi, atsevišķs
 aug. – augusts
 aut. – autors
 b-ba – biedrība
 b. g. – bez gada
 bibliogr. – bibliogrāfija, bibliogrāfisks, bibliogrāfs
 b-ka – bibliotēka
 d. – daļa
 darbin. – darbinieks
 dec. – decembris
 dz. – dzimis, dzimusi
 eks. – eksemplārs
 f. – fonds
 febr. – februāris
 g. k. – galvenokārt
 gr., gr-ta – grāmata
 gr-ba – grāmatniecība
 gs. – gadsimts
 iesēj. – iesējējs, iesējums
 iesp. – iespiedums
 iespēj. – iespējams
 iespied. – iespiedējs
 īpašn. – īpašnieks
 izd. – izdevums, izdots
 izdev. – izdevējs
 izplat. – izplatīšana, izplatītājs
 j. st. – jaunais stils

janv.	- janvāris
jūl.	- jūlijs
jūn.	- jūnijs
krāj.	- krājums
l.	- lieta
LAB	- Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
latv.	- latviešu, latvietis
lit., lit-ra	- literatūra
LNB	- Latvijas Nacionālā bibliotēka
LVVA	- Latvijas Valsts vēstures arhīvs
nod.	- nodaļa
norakst.	- norakstītājs
nov.	- novembris
okt.	- oktobris
p.	- puse
pils.	- pilsēta
rakstīt.	- rakstītājs
rokr.	- rokraksts
sāk.	- sākums
sat.	- saturs
sēj.	- sējums
sept.	- septembris
spiest.	- spiestuve
stud.	- studējis
taut.	- tautība
tipogr.	- tipogrāfija, tipogrāfs
tirgot.	- tirgotājs
t. s.	- tā saucamais
t. sk.	- tai skaitā
tulk.	- tulkojis, tulkojums
tulkot.	- tulkotājs
u. c.	- un citi
un-te	- universitāte
val.	- valoda
*	- dzimis
†	- miris
#	- minēts
^	- sk. šķirkli

BAUMANIS (Baumann) Helmuths (*1716 26. apr. ģ. a.) - mirtis 1782 7. (18.) nov. Cēsis) - vācu taut. literāru mācītājs, pētnieciskais darbinieks, bibliogr.

Dz. ieredzina un mudināja ģimēnē. Mācījies Liepājas skolā 1734-1736 stud. iedzina ģimēnē, iedzina Vācijā, 1741-1760 mācītājs, 1761-1773 Cēsu draudzes prievists. Vācu latv. tautasdziesmu J. G. Herdera krājumam, latv. val. tulk. ierakstījis rakstus (izplatīti rokr.).

BIOGRĀFIJAS

Vairākos pamēģienos 1766-1768 izstrādājis bibliogr. darbu manuskripto *bibliotheca Lettica* (tagad LVVA 45/31. 2 apr. 1745. 13) ar anotācijām. Zīpas parādījis, kas latv. sievīšu tautas darbus, kas neprecīzas teiksmu apzīmējumus. Sēkējāsava tūlīt gr. rakst. tautasprāksmju ar daļi par tagad radušiem un citu bibliogr. nepieciešamā darbi.

A. A.

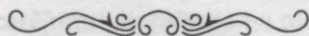
BAUMANIS (Baumann) Johannis (*1712 9. janv. ģ. a.) - mirtis 1789 1. janv. (j. st.) Jelgava) - vācu taut. literāru mācītājs, gr. izdevotājs, organizētājs.

Dz. ieredzina un mudināja ģimēnē. Mācījies pie privātskolotāja, pēc Liepājas pils. skola, stud. Halle univers. 1733-1734 mācītājs Grauzdā, 1734-1741 jāncipili, Annasmuižā un Jūdikovā, 1741-1745 Liepājas latv. draudzē, 1745-1747 Durbē, vācu draudzes mācītājs adjuvants, 1746-1747 arī Grobiņas diecēzijas prievists. Kopā ar G. F. Banderu izdevis vācu draudzes rokrakstus un rakstus un Ziemeļpils draudzes darbus.

Izstrādājis amatā priekšgājēja A. Cēsiņa darbu l. t. grādu līdz reālizācijai novellē G. Markelē. Jauno l. t. grādu s. p. grādu grādu (1736), kurās izskaidro tautasprāksmju un tautasprāksmju organizēt literāru baznīcas l. t. rakstus, p. t. grādu, p. t. grādu un p. t. grādu dziesmu grāmatā (1764) kopā ar G. F. Banderu izdevis rakstus, izdevis Pēteris karalim atņemtā izm. mot. J. H. Hartungu "spies" Kewigbergā, izstājis k. rakstus Rediglas, pa

100	1000
101	1010
102	1020
103	1030
104	1040
105	1050
106	1060
107	1070
108	1080
109	1090
110	1100
111	1110
112	1120
113	1130
114	1140
115	1150
116	1160
117	1170
118	1180
119	1190
120	1200
121	1210
122	1220
123	1230
124	1240
125	1250
126	1260
127	1270
128	1280
129	1290
130	1300
131	1310
132	1320
133	1330
134	1340
135	1350
136	1360
137	1370
138	1380
139	1390
140	1400
141	1410
142	1420
143	1430
144	1440
145	1450
146	1460
147	1470
148	1480
149	1490
150	1500
151	1510
152	1520
153	1530
154	1540
155	1550
156	1560
157	1570
158	1580
159	1590
160	1600
161	1610
162	1620
163	1630
164	1640
165	1650
166	1660
167	1670
168	1680
169	1690
170	1700
171	1710
172	1720
173	1730
174	1740
175	1750
176	1760
177	1770
178	1780
179	1790
180	1800
181	1810
182	1820
183	1830
184	1840
185	1850
186	1860
187	1870
188	1880
189	1890
190	1900
191	1910
192	1920
193	1930
194	1940
195	1950
196	1960
197	1970
198	1980
199	1990
200	2000

BIOGRAFIAS

BAUMANIS (*Baumann*) **Heinrihs** (*1716 28. apr. (j. st.) Kretingā, †1790 7. (18.) nov. Cēsis) – vācu taut. luterāņu mācītājs, personiskas b-kas īpašn., bibliogr.

Dz. ierēdņa un muižas īpašn. ģimenē. Mācījies Liepājas pils. skolā, 1734–1738 stud. Jēnas un-tē teoloģiju. 1739 mājskolotājs Vidzemē. 1741–1760 mācītājs Liezērē, 1760–1790 Cēsis. Kopš 1771 Cēsu diecēzes prāvests. Vācis latv. tautasdziesmas J. G. Herdera krājumam, latv. val. tulk. hernhūtiešu rakstus (izplatiti rokr.).

Vairākos paņēmienu 1766–1783 izstrādājis bibliogr. darba manuskriptu „*Bibliotheca Lettica*“ (tagad LVVA 4038 f., 2. apr., 1540. l.) ar anotācijām. Ziņas par senākajiem izd. ieguvis citu aut. darbos, tās neprecīzas, reizēm aplamas. Sekojis sava laika gr. ražai, tās aprakstos arī dati par tagad zudušiem un citu bibliogr. nepieminētiem izd.

A. A.

BAUMANIS (*Baumann*) **Joahims** (*1712 9. janv. (j. st.) Kretingā, †1759 1. janv. (j. st.) Jelgavā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izdošanas organizētājs.

Dz. ierēdņa un muižas īpašn. ģimenē. Mācījies pie privātskolotājiem un Liepājas pils. skolā, stud. Halles un-tē. 1733–1734 mācītājs Gramzdā, 1734–1741 Jaunpili, Annasmuižā un Blidienē, 1741–1745 Liepājas latv. draudzē. 1745–1747 Durbes vācu draudzes mācītāja adjunkts, 1746–1747 arī Grobiņas diecēzes prāvests. Kopš 1747 Jelgavas vācu draudzes mācītājs un Kurzemes un Zemgales superintendents.

Turpinājis amata priekšgājēja A. Grēvena[^] darbību latv. gr-bā. Līdz realizācijai novedis G. Manceļa „Jaunu latviešu sprediģu grāmatu“ (1746), kuras teksta rediģēšanā pats bija piedalījies. 50. gados sācis organizēt luterāņu baznīcas latv. rokasgr. jaunu izd. „Kurzemes jauna un pilnīga dziesmugrāmata“ (1754): kopā ar G. F. Stenderu rediģējis iepriekšējā izd. tekstu, izprasījis Polijas karalim atļauju izmantot J. H. Hartunga[^] spiest. Kēnigsbergā, lasījis korektūru. Rediģējis, pa-

pildinājis un organizējis A. Grēvena agendas „*Lettische neuverbesserte und vollständige Kirchenagende*” atkārtotu izd. (1754), organizējis G. F. Stendera „Svētu stāstu” izd. (1756), kas ir pirmie bibelstāsti latv. gr.-bā.

s. š.

BAUMBAHS (*Baumbach*) **Johans Kristofs** (*1742 31. maijā (j. st.) Jelgavā, †1801 18. (30.) aug. Durbē?) – vācu taut. luterāņu mācītājs, iespēj., gr. apgād.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies Jelgavas pils. skolā, stud. 1759–1761 Rostokas un-tē, 1761–1762 Helmštetes un-tē teoloģiju. 1762 mājskolotājs Kurzemē. 1763–1769 diakons Jelgavas latv. draudzē. 1769–1801 mācītājs Durbē. Kopš 1771 Grobiņas diecēzes prāvests.

1795, iespēj., apgādājis savu apsveikumu Lieģes iedzīvotāju vārdā muižas īpašniekam G. K. Kleistam „Veca Liejes vīra Jāņu dziesma”.

A. A.

BEKMANIS (*Bäckmann*) **Peters** (#1798) – muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Dūres muižā.

1798 apgādājis vienlapi ar aizliegumu muižas novada iedzīvotājiem slēpt dezertierus un svešiniekus.

A. A.

BĒMOLS (*Bemol*) **Lorencs** (#1642–1644) – vācu taut. gr. iesēj. un tirgot. Dzīvojis Rīgā.

Iesējis un tirgojis Rīgas pils. tipogr. izd.; t. sk., iespēj., arī latv. gr.

A. A.

BERGMANIS (*Bergmann*) **Gustavs** (*1749 28. martā (8. apr.) Ādažu mācītājmuižā, †1814 30. jūn. (12. jūl.) Rūjienas mācītājmuižā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, literāts, mājas spiest. un personiskas b-kas īpašn.

Dz. mācītāja ģimenē. 1763–1767 mācījies Veimāras ģimnāzijā, 1767–1770 stud. Leipcigas un-tē teoloģiju un dabzinātnes. Tur draudzējies ar iespied. Breitkopfa ģimeni. 1771–1780 mācītājs Āraišos, 1780–1785 Mazsalacā, 1785–1814 Rūjienā. Piedalījies latv. Bībeles 3. izd. (1794) un dziesmugr. (1809) sagatavošanā. Pēc citu aut. manuskriptiem izstrādājis „Labu ziņu un padomu grāmatu” (1791, 1792), sacerējis sprediķu krāj. „Saņemamas sprediķu mācības” (1795). Par

baku potēšanu 8000 cilvēkiem apbalvots ar Krievijas ķeizara zelta medaļu.

1782–1785 mājas spiest. Mazsalacā, 1785–1810 Rūjienā (darbības pārtraukums 1797–1801). Iespiedis g. k. bibliofila tipa lit-ru, retu gr. pārdrūkājumus nelielās tirāžās vācu, franču, latīņu, portugāļu val., daudz svinību sacerējumu, kopskaitā ne mazāk kā 170 darbu.

Latv. val. iespiedis 12 gr. — paša, kā arī mācītāju M. G. A. Lodera un F. D. Vāra izstrādātus katehismus, bibelstāstus, garīgas dziesmas, latv. tautasdziesmu krāj. (paša „*Erste Sammlung lettischer Sinngedichte*“ (1807), „*Zweite Sammlung lettischer Sinn- oder Stegreifsgedichte*“ (1808), F. D. Vāra „*Palcmāriešu dziesmu krājums*“ (1808)), kas ir pirmie latviešu folkloristikas vēsturē.

Nozīmīga personiskā b-ka ar iespieddarbiem par Baltijas vēsturi, retu Bibeļu kolekciju, vēstures apcerējumu u. c. rokrakstiem, daudzām latv. gr. (jau 1788 — 827 sēj.). Pēc B. nāves nonākusi Tērbatas un-tes b-kā, kā arī Baltijas vēstures un senatnes b-bas īpašumā (ši daļa tagad LAB un LNB). B. sastādītais kolekcijā esošo un meklējamo Bibeļu saraksts „*Zur Nachricht*“ (1790) ir viens no pirmajiem latv. gr. bibliogrāfijas veikumiem.

Lit.: Buchholtz A. *Gustav Bergmanns Druckerei auf Salisburg- und Ruien Pastorat // Rigasche Stadtblätter*. — 1881. — Nr. 36–37; Buchholtz A. *Gustav Bergmanns in Salisburg und in Ruien erschienene Drucke*. — R., 1885; Švābe A. *Kāda mācītāja dzīve*. — [Stokholma], 1958; Zanders O. *Vienmēr darbīgais Gustavs Bergmanis // Grāmata*. — 1991. — Nr. 7/8.

A. A.

BERGMANIS (Bergmann) Liboriuss (*1754 3. (14.) sept. Ādažu mācītājmuižā, †1823 14. (26.) jūl. Rigā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, literāts, gr-bas vēsturnieks.

Dz. mācītāja ģimenē. Mācījies Rigas Domskolā, 1768–1774 Licejā, 1774–1778 stud. Leipcigas un-tē teoloģiju. Brivmūrnieks. 1778–1779 ceļojis, 1779–1780 mājskolotājs Strazdumuižā. 1780–1781 diakons Rigas Doma baznīcā, 1781–1788 arhidiakons Pētera baznīcā, 1788–1801 mācītājs Doma un Pētera baznīcā, kopš 1801 virsmācītājs Pētera baznīcā. 1807 Leipcigas un-tes *Dr. Phil. h. c.* Piedalījies Rīgas vācu baznīcas dziesmu un liturģijas gr. izstrādē. Gādājis par „*Labu ziņu un padomu grāmatas*“ (1791, 1792) izdošanu latv. val.

Vācu val. publicējis īsu Rīgas spiestuvju vēsturi „*Kurze Nachrichten von rigischen Buchdruckern überhaupt und den Stadtbuchdruckern insbesondere*“ (1795), kur pieminējis arī svarīgākos latv. gr. izd.

A. A.

BĒRA (*Behr*, dz. Mēdema (*Medem*)) **Luīze Šarlote** (*1728 2. janv. (j. st.), †1810 12. (24.) apr. Popē) — muižniece, gr. apgād.

Dzīvojusi Popē.

1796 kopā ar Ū. Bēru[^] apgādājusi V. G. Beitlera luterāņu katehismu ar Bībeles fragmentiem „Tie gabali tās kristīgas mācības“.

A. A.

BĒRS (*Behr*) **Georgs Verners** (*1730 14. nov. (j. st.), †1803 1. (13.) nov. Zūrās) — muižnieks, savas gr. apgād.

Dzīvojis Striķos.

1800 apgādājis savu pārskatu par ikgadējiem pabalstiem un ziedojumiem muižas novada iedzīvotājiem „Pateicības un pieminēšanas dāvana“.

A. A.

BĒRS (*Behr*) **Ulrihs** (*Ulrich Johann*, *1750 12. sept. (j. st.), †1799 21. jūl. (1. aug.) Popē?) — muižnieks, gr. apgād.

Dzīvojis Popē. Piltenes apgabala landrāts.

1778 apgādājis V. G. Beitlera luterāņu katehismu ar Bībeles fragmentiem „Izstāstīšana“, 1796 kopā ar L. Š. Bēru[^] apgādājis tā 2. izd. — „Tie gabali tās kristīgas mācības“.

A. A.

BESEMESERS (*Bessemesser*) **Heinrihs** (*? Elsā (Vācijā), †1683 okt. Rīgā) — vācu taut. gr. iespied. un tirgot.

Iespied. darbību ap 1648 sācis Jēnā. 1660 ieradies Rīgā, kā faktors iestājies Margrētas Hākelmanes spiestuvē, lai pabeigtu Rīgas vācu dziesmu gr. iespiešanu. Rīgas rāte 1660 B. pieņēmusi pils. tipogr. amatā, nodrošinot ar brīvu dzīvokli. 1664 Zviedrijas karaļa privilēģija. Par saviem līdzekļiem iespiedis skolas un luterāņu baznīcas litru vācu val. 1681 sācis iespiest avīzi „*Rigische Novellen*“ un, iespēj., kopš 1680 arī tās priekštecī — pirmo Rīgas laikrakstu „*Rigische .. Ordinarii Post-Zeitung*“.

Latv. val. iespiedis 1671–1673 luterāņu baznīcas rokasgr. vairākās daļās, G. Dresela katehismu „Svēta bērnu mācība” (1682), J. Reitera[^] Bībeles tulkojuma paraugu „*Eine Übersetzungs Probe*” (1675). Iespēj., iespiedis J. G. Geceliusa[^] mazo katehismu (1662), J. Reitera Mateja evaņģēlija tulkojuma fragmentu (1662) un aizsācis G. Radecka[^] Jelgavā pabeigto H. Ādolfija latv. val. gramatiku „*Erster Versuch Einer kurtz-verfasseten Anleitung Zur Lettischen Sprache*” (1685).

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588–1888.* – R., 1890.

A. A.

BILTERLINGS (*Bilterling*) **Georgs Zigmunds** (*1767 16. febr. (j. st.) Krūtes mācītājmuižā, †1829 14. (26.) okt. Jelgavā) – vācu taut. luterāņu mācītājs un pedagogs, literāts, gr. izplat.

Dz. mācītāja ģimenē. 1784–1786 mācījies Jelgavas Pētera akadēmijā, 1786–1789 stud. Vitenbergas un-tē teoloģiju. 1796–1802 mācītājs Priekulē. 1803–1829 virsskolotājs Pētera akadēmijā. Kopš 1801 Vitenbergas un-tes filozofijas doktors. Daudz rakstījis un publicējis vācu val. Latv. val. sacerējis katehismu savai draudzei „Tās kristīgas mācības” (1803), rediģējis „Jaunu un pilnīgu latviešu dziesmu grāmatu” (1806).

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.), 1806 izplatījis „Jaunu un pilnīgu latviešu dziesmu grāmatu” (30 eks.).

A. A.

BLAUFŪSS (*Blaufuß*) **Fridrihs Bernhards** (*1697 10. nov. (j. st.) Frauenbreitungā (Vācijā), †1756 13. (24.) maijā Rigā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, hernhūtiešu gr-tu izplat.

1719 sāka stud. Halles un-tē teoloģiju. Piētista A. H. Frankes audzēknis un līdzstrādnieks. Pēc ierašanās Vidzemē 1726 M. E. Hallartes mājas garīdznieks Valmiermuižā, 1727–1730 mācītājs Palsmanē, 1730–1739 Ērgemē, 1739–1749 Rīgas Jēkaba baznīcā. Piedalījies latv. Bībeles 2. izd. (1739) sagatavošanā. Sarakstījis vēstures apceri „Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu” (1753) izplatīšanai rokr. (noraksts LAB R LBD 5316).

Vācijā pasūtīnātas hernhūtiešu gr. vācu val. izdalījis Valmiermuižas latviešiem, devis J. Šteinhaueram[^]. Latviskos hernhūtiešu izd. no Valmiermuižas noliktavas izplatījis Doles draudzē un citur, pārdevis Rigā.

Lit.: Augstkalns A. Blaufūsa „Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu“ (1753) // Latv. Vēst. In-ta Žurn. – 1938. – Nr. 4; Krēsliņš J. Friedrich Blaufuß und seine „Erzählungen aus der Geschichte und Gegenwart der Livländer“ vom Jahre 1753 // Europa in der Frühen Neuzeit. – Weimar; Köln; Wien, 1997. – Bd. 3.

A. A.

BORNHENRIHS (*Bornhenrich*) **Johans Jakobs** (#1684) – vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogrāfa H. Besemesera[^] zellis. Pēc tā nāves 1684 iesaistīts spiest. inventarizācijā. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

BRIGENS (*Brüggen*) **Ernsts Frīdrihs** (*1760 6. okt. (j. st.) Jelgavā, †1823 16. (28.) nov. Stendē?) – muižnieks, savas muižas likumu apgād., gr. izplat.

Dzīvojis Stendē un Rendā.

1799 apgādājis muižas novada iedzīvotājiem „Likumu un tiesas grāmatu“, daļēji izmantojot E. V. Brigena[^] līdzīgu izd. 1803 izpl. K. F. Launica „Bišu grāmatiņu“ (20 eks.).

A. A.

BRIGENS (*Brüggen*) **Ernsts Vilhelms** (*1731 27. aug. (j. st.), †1791 12. okt. (j. st.) Rendā) – muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Stendē un Rendā.

1780 apgādājis muižas novada iedzīvotājiem „Stenden un Rennen tiesas grāmatu“.

A. A.

BRODERZENS (*Brodersen*) **Jespers** (*?, †1808?) – Vidzemes hernhūtiešu vācu taut. vadītājs (diakons), viņu lit-ras iespied.

Amata laikā (starp 1796–1808) Jaunveļķos nelielā spiest. iespiedis acimredzot lielāku (varbūt līdz galam nerealizētu) hernhūtiešu izd. latv. val., no kura saglabājies fragments – dziesma viņa tulk.

A. A.

BUDBERGS-BENNINGHAUZENS (*Budberg-Bönninghausen*) **Volde-mārs Dītrihs**, brīvkungs (*1740 8. (19.) okt. Rēvelē, †1784 3. (14.) jūl. Valkā) – muižu īpašn., gleznotājs, spiest. īpašn.

1757 stud. Strāsburgas un-tē, izglītojies pie Vācijas māksliniekiem, ceļojis.

Savā Ķiegaļu muižā kopā ar K. Harderu[^] iekārtojais spiest. (1780/1781-1784), tajā kopīgi iespieda Hardera izstrādātās latv. gr. Apbed. Ropažos dzimtas kapenēs.

A. A.

BUNTEBARTS (*Buntebarth*) **Magnuss Frīdrihs** (*1718?, †1750) — vācu taut. teologs un pedagogs, gr. iespiešanas organizētājs.

Stud. Jēnas un-tē teoloģiju. 1737 ieradies Vidzemē, mājskolotājs. 1738-1743 hernhūtiešu skolotāju semināra vadītājs Valmiermuižā.

1742 Tallinā J. J. Kēlera spiestuvē uzraudzījis hernhūtiešu krāj. „Kādas izlasītas garīgas jaukas dziesmas” iespiešanu.

A. A.

CEIMERNA (*Ceumern*, #1795) — muižniece, gr. izplat.

Dzīvojuši Sprēstiņos.

1795 izplatījusi G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (30 eks.).

A. A.

CIMMERMANIS (*Zimmermann*) **Andrēass** (*Johann Andreas*, *1757 Jaunpili (Kurzemē), †1813 9. (21.) okt.) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. muižas pārvaldnieka ģimenē. 1765 sācis stud. Kēnigsbergas un-tē. 1781-1785 mācītājs Ļaudonā, 1785-1813 Mazsalacā.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.).

A. A.

ČARNEVSKIS (*Czarnewski*) **Frīdrihs Augusts** (*Johann Georg Martin Friedrich August*, *1766 5. aug. (j. st.) Liepājā, †1832 23. sept. (5. okt.) Koknesē) — vācu taut. ierēdnis, literāts, gr. izplat.

Dz. amatnleka ģimenē. 1783 sācis stud. Kēnigsbergas un-tē teoloģiju. Mājskolotājs, nodarbojies ar medicīnisku palīdzību. Pēc tam ierēdnis Kurzemē, Sanktpēterburgā, Kopenhāgenā. Ap 1796 dzīvojis Liepājā, mūža beigās Rīgā. Vācu val. rakstījis par dažādiem tematiem, izdevis periodiskus izd. Latv. val. sacerējis cūkkopības gr. „Gudra mācīšana” (1791, paša apg.?).

1796 izplatījis „Latvisku pavāru grāmatu” (10 eks.).

A. A.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

17

0300022240

DÄLBERGS (*Dahlberg*) **Eriks** (*1625 10. okt. (j. st.) Zviedrijā, †1703 16. janv. (j. st.) Stokholmā) — Zviedrijas armijas amatpersona, administrators, gr. izdošanas iniciators.

1648 Zviedrijas kara inženieris. Lieli nopelni fortifikācijas zinātnē un praksē. 1657 piedalījies zviedru-poļu karā. 1660 paaugstināts par pulkvežleitnantu un iecelts muižnieku kārtā. 1687 ģenerālmajors un brīvkungs. 1692 artilērijas virspavēlnieks. 1693 Zviedrijas karaļa padomnieks, Brēmenes un Vērdenes ģenerālgubernators, Zviedrijas grāfs. 1696–1702 Vidzemes un Rīgas ģenerālgubernators. 1700 Ziemeļu kara laikā ar D. taktiskā plāna palīdzību zviedru karaspēks atsita poļu-sakšu uzbrukumu Rīgai.

Pēc D. iniciatīvas latv. val. laists klajā senākais likumu izd. „Savādi kara tiesas likumi“ (1696) un karavīru uzticības zvērests „*Eid der Treue vor die lettische Artillerie-Bediente*“ (1701).

L. Li.

DÄMERAUS (*Damerau*) **Mihaēls Gotfrīds** (#1781–1802) — spiest. darbin.

1781–1802 J. F. Stefenhāgena[^] spiest. faktors. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

s. š.

DAUDERŠTATS (arī Dūderštets, *Dauderstatt, Duderstedt*) **Pēters** (#1634–1645) — vācu taut. gr. iesēj. un tirgot.

1634–1645 strādājis Rīgā. Precējies ar gr. iesēj. K. Ritava[^] atraitni. 1639 apmeklējis Stokholmu Rīgas gr. iesēj. amata organizēšanas jau-tājumos. Iesēj. arī gr. latv. val.

s. š.

DAUSTS (*Daust*) **Gotlobs Frīdrihs** (#1781–1792) — spiest. darbin.

1781–1792 J. F. Stefenhāgena[^] spiest. darbin. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

s. š.

DEPKINS (*Depkin*) **Liborijs** (*1652 29. aug. (j. st.) Madlienas mācītāj-muižā, †1708 12. dec. (j. st.) Rīgā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, literāts, personiskas b-kas īpašn., bibliogr.

Dz. mācītāja ģimenē. Mācījies Rīgas ģimnāzijā, 1672 stud. Greifsvaldes, Rostokas, Helmštetes, 1673 — Braunšveigas, 1676 — Leip-cigas un-tē. 1680 Rīgas Domskolas rektors, 1681–1690 mācītājs Lim-bažos, 1690–1708 Rīgas Jāņa baznīcā.

Literāts. Latv. val. sacerējis baznīcas dziesmas, lūgsnu gr. (izdota vairākreiz 1696–1756), t. s. „Jāņa Stakles gaudu dziesmu” (1703), izstrādājis vārdnīcas „*Vortrab zu einem längst-gewünschten Lettischen Wörter-Buche*” (1704) un „*Wörter-Büchlein*” (1705).

Savu gr. krāj. reģistrējis katalogā „*Verzeichnüs derer Bücher so ich gehabt*” (rokr. LAB R LDB 5331) ar lakoniskiem ierakstiem un alfabētisku palīgrādītāju. Starp D. b-kas gr. daudzi svarīgākie 17. un 18. gs. sāk. latv. luterāņu izd. Daži no tiem līdz jaunākajiem laikiem nav aprakstīti. Vairāki ieraksti papildina un precizē citu bibliogr. darbos pieejamās ziņas par latv. gr.

A. A.

DOMKE (*Domke*) **Johans** (#1792–1810) — spiest. darbin.

1792–1810 J. F. Stefenhāgena[^] spiest. darbin. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

EIZINGS (*Eysingk*) **Karls Heinrihs** (*1753 15. (26.) febr. Rīgā, †1804 29. martā (10. apr.) turpat) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. notāra ģimenē. Mācījies Rīgas Domskolā. Stud. 1772 Erlangenes un 1774 Leipcigas un-tē teoloģiju. 1780–1787 mācītājs Āraišos, 1787–1804 Ikšķiles un Salaspils draudzē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „*Saņemamas sprediķu mācības*” (10 eks.).

A. A.

EKS (*Eck, von Eyken, Meck*) **Johans** (*?, †pirms 1552) — vācu taut. luterāņu mācītājs, izveidojis rokr. gr.

Stud. Rostokas un-tē (?). Baznīcas amatos Rīgā kopš 1525, arī latv. alusnesēju amata rakstvedis 30. gados.

Būdams Jēkaba baznīcas virsmācītājs un garīdznieks latv. draudzē, starp 1535–1540, visiespējamāk ap 1537 rediģējis un sakopojis stabilā krāj. latv. dievkalpojumu tekstus (dziesmas, katehismu, perikopes) — t. s. Jēkaba baznīcas rokasgr-tu, kas vairākreiz pārrakstīta un izmantota par pamatu šo tekstu vēlākajiem izd.

Lit.: Arbusow L. *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland.* — Leipzig; Rīga, 1919. — 1. Hälfte; Straubergs J. *1615. gada dziesmu hronoloģija // Izglītības M-ja Mēnešr.* — 1934. — Nr. 12.

A. A.

FIŠERS (Fischer) Jakobs Benjamīns (*1684 Rīgā, †1744 23. nov. (4. dec.) turpat) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izdošanas organizētājs.

Dz. mācītāja J. Fišera[^] ģimenē. 1692–1699 mācījies Rīgas Licejā, kopš 1701 stud. Halles un-tē teoloģiju. 1711–1736 mācītājs Burtniekos, līdztekus 1711–1719 Dikļos, 1734–1736 Rīgas aprīņa 1. un 2. d. prāvests. 1736–1744 Vidzemes ģenerālsuperintendents.

Kopā ar Kurzemes un Zemgales superintendentu A. Grēvenu[^] organizējis latv. Bībeles 2. izd. „*Biblia.*“ (1739): Vidzemes mācītāju vidū izraudzījis teksta revidentus, gādājis par subskripciju.

A. A.

FIŠERS (Fischer) Johans (*1636 Libekā, †1705 17. maijā (j. st.) Magdeburgā) — vācu taut. teologs, literāts, tipogr. īpašn., gr. izdošanas organizētājs.

1648–1655 stud. Rostokas un 1657 Altdorfas un-tē. Kopš 1666 luteriskās baznīcas amatos Zulcbahā. 1674–1678 Vidzemes superintendents, 1678–1699 ģenerālsuperintendents. 1693 Upsalas un-tes doktors. 1699 devies uz Libeku, vēlāk strādājis Hallē, no 1701 Magdeburgas hercogistes ģenerālsuperintendents. Kopš 1660. gadiem sarakstījis un tulkojis teoloģiskus sacerējumus piētisma garā. Latv. gr.-bai nozīmīgs kopā ar J. Helvigu sarakstītais darbs „*Schriftmässige Erklärung des kleinen Katechismi D. Mart. Lutheri*“ (pirmizd. 1680), pēc kura E. Gliks sagatavojis daudzreiz iespiesto „Svētu bērnu mācību tā Dieva kalpa Luterus“ (pirmizd. 1682?).

1675 Zviedrijas karaļa privilēģija atvērt Rīgā tipogr. ar burtu lie-tuvi un gr. iesējēju. Spiest. bija jāsaucas par „Karalisko“ un jādarbojas „Vidzemes jaunatnes kristīgās audzināšanas labā“. Sākumā ti-pogr. namu irēja, vēlāk spiest. tika pārcelta uz F. namipašumu Mo-nētu ielā. Tipogr. vadītājs bija J. G. Vilkens[^]. Pirmie izd. 1676, gr. tirgošanas tiesības 1682. Spiest. darbojās arī pēc F. aizceļošanas, taču iesp. skaits saruka gan vadītāja nāves, gan Ziemeļu kara dēļ. Kā pēdējais pastāvēšanas gads lit-rā minēts 1713. F. noteica spiest. darba virzienu, autoru loku (E. Gliks, G. Dresels), izd. finansēšanu gan par saviem, gan karaļa piešķirtajiem līdzekļiem. Nozīmīgākais F. vei-kums bija Bībeles pirmizd. „Tā svēta grāmata“ (1689, faktiski 1694) — tulk. un iespiešanas organizēšana. F. latv. izd. konkurēja ar Rīgas pils. tipogr. gr. Rīgas konsistorija aizliedza pēc 1682 F. izdoto kate-hismu lietot Rīgas latv. skolās. F. pieprasīja visos latv. izd. Bībeles tekstus publicēt Glika tulkojumā, kas 1696 un vēlāk traucēja un aiz-kavēja dažus Rīgas pils. tipogr. G. M. Nelleru[^] iesāktos darbus. F.

organizējis vecākās līdz mūsdienām saglabājušās latv. ābece iespīšanu (starp 1680–1690). Vairāki F. organizēti izd. — ābece, katehismi, dziesmugr. — Vidzemes lauku skolām izdalīti arī bez maksas.

Lit.: Dunsdorfs E. Pirmās latviešu Bībeles vēsture. — [Minneapolis], 1979.

S. Š.

FĪTINGHOFA (*Vietinghoff*, dz. Līvena (*Lieven*)) **Katarīna Elizabete Šarlote** (*1776 20. aug. (1. sept.), †1843 1. (13.) janv.) — muižniece, gr. izplat.

Dzīvojusi Alūksnē.

1795 izplatījusi G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (10 eks.)

A. A.

FOLKMANIS (*Folkmann*) **Mihaels Antonijs** (#1764–1786) — vācu taut. katoļu garīdznieks, cenzors.

Kurzemes bīskapijas administrators, Jelgavas prāvests.

1764–1766 cenzējis 5 Jelgavā Kurzemes latv. katoļiem iespiestas baznīcas rituālu gr.

A. A.

FRANKS (*Franck*) **Francs Aleksandrs Ernsts** (#1793–1809) — muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Strutelē.

1793 apgādājis muižas novada iedzīvotājiem „Struteles valsts likumus“, 1809 — „Klausīšanas grāmatu“.

A. A.

FRĒLIHS (*Frölich*) **Gotlobs Kristiāns** (*1731 Rīgā, †1786 12. (23.) martā turpat) — vācu taut. gr. iespied. un tirgot.

Dz. gr. iespied. Z. L. Frēliha ģimenē. Stud. 1749 Jēnas un-tē, kopš 1750 Leipcigas un-tē jurisprudenci. Pēc tēva nāves 1763 pieņemts par Rīgas pils. tipogr. Pieņemšanas rakstā minētas 2 spiedes, pieņēmums algot burtliči un 3 iespiedējaļļus, tiesība par saviem līdzekļiem izdot baznīcas un skolas lit-ru, atalgojums 100 dālderu gadā un atbrīvojums no nodevām. Saņēmis Krievijas senāta apstiprinājumu tēva privilēģijai. 1763 no pils. nopircis spiest. namu Krāmu ielā, Tirgoņu ielas stūrī, bet 1774 tas pārdots vairāksolišanā. 1767 iegādājis trešo spiedi. Pēc tam spiest. iekārta novecoja, F. vairs nespēja apmierināt visas vajadzības, lielie iesp. kavējās. Vācu val. apgādājis luterāņu dziesmu un lūgšanu gr., reliģisku un praktisku lit-ru, kalendārus, per-

sonālus svinību sacerējumus, kopš 1761 avīzi „*Rigische Anzeigen*” ar pielikumu „*Gelehrte Beiträge*” (1761-1767), kopš 1778 — „*Rigische politische Zeitung*”.

Latv. val. iespiedis un apgādājis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. vairākās daļās, dziesmu un lūgšanu gr. arī atsev., K. Lenca[^] „*Spreidīku grāmatu*” (1-2, 1764-1767), ābeci, vairākus oficiālus iesp., kopskaitā ap 50 iespieddarbu.

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588-1888.* — R., 1890.

A. A.

FRĒLIHS (*Frölich*) **Zāmuels Lorencs** (*1688 Libekā, †1762 9. (20.) jūl. Rīgā) — vācu taut. gr. iespied. un tirgot.

Dz. gr. iesēj. ģimenē. Kopš 1712 Rīgā. 1713, apprecot G. M. Nellerā[^] meitu, G. F. Hausvalda[^] atraitni Rēģīnu Katrīnu, kļuvis par Rīgas pils. tipogr. 1714 pēc Krievijas cara Pētera I rīkojuma uz Sanktpēterburgu turienes jaundibināmās spiest. vajadzībām aizsūtījis iekārtu, burtstabiņus un darbiniekus, tāpēc ilgāku laiku savus izd. pasūtīnājis Jelgavas un Vācijas tipogrāfijās. 1724 cara Pētera I, 1731 — carienes Annas Ivanovnas privilēģija, kas aizsargāja F. tiesības šejienes vajadzībām izdot un tirgot baznīcas un skolas lit-ru, arī latv. val. Spiest. atradās Krāmu ielā. Darbu turpināja dēls G. K. Frēlihs[^]. Vācu val. apgādājis Rīgas luterāņu dziesmu un lūgšanu gr., reliģisku un praktisku lit-ru, kalendārus, iespiedis personālus svinību sacerējumus. 1727 iespiedis Jauno derību igauņu val.

Latv. val. iespiedis un apgādājis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. vairākās daļās, dziesmu un lūgšanu gr. arī atsev., Jauno derību (1730, 15 000 eks.), J. F. Bankava spreidīku gr. „*Latviski svētdienas darbi*” (1749), katehismus, ābeci, vairākas piētistu celsmes gr., K. Elversa vārdnīcu „*Liber memorialis Letticus*” (1748), dažus oficiālus (administrācijas) iesp., kopskaitā ap 60 iespieddarbu.

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588-1888.* — R., 1890.

A. A.

FRĪDRIHS (*Friedrich*) **Johans Daniels** (*1753 Austrumprūsijā, †1826 Liepājā?) — vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Arodu apguvis pie J. J. Kantera Kēnigsbergā, draudzējies ar turienes inteliģenci, tuvinājies brīvmūrniekiem. 1785 iekārtojās savu sortimenttirgotavu un apg. Liepājā, 1785-1791 kā partneris pievienojies

lidzīgam F. T. Lagarda^ Berlines uzņēmumam. Kopdarba laikā apgādājuši apm. 60 gr. vācu un franču val. apgaismes garā (iespieda Vācijā un Jelgavā J. F. Stefenhāgena spiest.), arī K. G. Elverfelda „*Sechs Predigten*“ (1788). Kad Prūsijā sākās reakcija, apg. turpināja agrāko apgaismes ievirzi.

Latv. val. apgādājuši J. K. Šūbarta un F. J. Klapmeiera lauksaimniecības zinātnē novatorisko darbu „Padoms visiem arājiem dots“ (1789). Pēc atdalīšanās no Lagarda apg. F. darbību sašaurinājis (nozīmīgs izd. šajā periodā K. G. Elverfelda „*Philosophische Abhandlungen*“, 1793), cenzūras spaidu dēļ izbeidzis 1798; tirdzniecību izbeidzis starp 1813–1815.

Lit.: Ischreyt H. Zwischen Paris und Mitau : Die Geschichte der Verlagsbuchhandlung Lagarde und Friedrich // Deutsche Studien. – 1972. – H. 39.

A. A.

GECELIUSS (arī Gecels, *Gezelius*) **Juhans Georgs** (*1615 3. febr. (j. st.) Vestmanlandē (Zviedrijā), †1690 20. janv. (j. st.) Obū (Turku)) – zviedru taut. luterāņu teologs, filologs, valstsvīrs, gr-tu izdošanas rosinātājs.

Dz. turīga zemnieka ģimenē. 1636 stud. Upsalas, 1638 Tērbatas un-tē. 1641 grieķu un ebreju val., 1643 arī teoloģijas profesors Tērbatas un-tē. 1649–1660 mācītājs Zviedrijā. 1661 Upsalas un-tes teoloģijas doktors. 1660–1664 Vidzemes superintendents un Tērbatas un-tes kanclera palīgs. No 1664 bīskaps un Obū un-tes prokanciers.

Sarakstījis virkni darbu filoloģijas un teoloģijas nozarēs latīņu, grieķu un zviedru val. Izstrādājis Vidzemes baznīcas likumprojektu „*Den Liefvländische Kyrckio-Ordningen*“ (1668). Latv. val. sagatavojis publicēšanai mazo katehismu (1662, eks. nav zināmi).

1661 G. iesniedzis Zviedrijas valdībai memorandu, kur izteikts arī ierosinājums pārtulkot un izdot Biblii igauņu un latv. val. Ar karaļa atbalstu 1663–1664 organizējis latviskā tulk. sagatavošanu, izraudzījis mācītājus paraugtulk. veikšanai.

Lit.: Dunsdorfs E. Pirmās latviešu bībeles vēsture. – [Minneapolis], 1979.

I. K.

GERCIMSKIS (arī Gežimskis, *Gerzimsky*) **Teodors Ludvigs** (*1752, f?) – gr. tirgot.

Dzīvojis Jelgavā.

1783 izplatījis G. K. D. Gercimska (Gežimska) lauksaimniecības padomu gr. „No zemes un māju kopšanas“.

A. A.

GINCELS (*Güntzel*) **Johans** (*?, †pirms 1706 Jelgavā?) – vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Darbojies Jelgavā. 1675 Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs atbrīvojis G. no pilsētas jurisdikcijas un nastām, 1676 izsniedzis privilēģiju, ko nākamie hercogi apstiprinājuši 1686, 1699. Par saviem līdzekļiem vācu val. apgādājis dažas gr. un vairākus Kurzemes kalendāra gadagājumus.

Kā apgād. atzīmēts G. M. Nellerā^ iespiestajā G. Manceļa latv. sprediķu gr. 2. izdevumā „*Lang-gewünschte Lettische Postill*“ (1-3, 1699).

G. darbu tirdzniecībā un vācu kalendāra izdošanā turpinājis viņa dēls Krievijas armijas leitnants Gotfrīds Gincels.

A. A.

GLACOVŠ (*Glatzow*) **Andress** (#1642-1645) – vācu taut. gr. iesēj. un tirgot.

Dzīvojis Rīgā.

Iesējis un tirgojis Rīgas pils. tipogr. izd.; t. sk., iespēj., arī latv. gr.

A. A.

GOTHARDS (*Kettler, Gotthard*, *1517 Vestfālenē, †1587 Jelgavā) – Kurzemes un Zemgales hercogs, gr. apgād.

Dz. muižnieku ģimenē. Apm. 20 gadu vecumā uzņemts Livonijas ordeni. Kopš 1554 Daugavpils komturs, kopš 1558 pēdējais ordeņa mestrs. 1562 kļuvis par pirmo Kurzemes un Zemgales hercogu. Apbed. hercogu kapenēs Jelgavas pili.

Atbalstījis hercogistes luterāņu baznīcas nostāju pret kontrreformāciju, luterāņu baznīcas rokasgr. gatavošanu latv. val. 3 daļās. Mācītāju komisija (B. Lembreks, K. Mike, G. Reimerss, J. Vēgmanis) rediģēja pēc Rīgas Jēkaba baznīcas rokasgr. sagatavotos J. Rivija materiālus un tulkoja arī dažus tekstus no jauna. G. nodrošināja izd. finansēšanu, izraudzīja vienu mācītāju iespiešanas uzraudzībai un korektūras lasīšanai. Rokasgr. pa daļām iespieda G. Osterbergera spiest. Kēnigsbergā: 1586 M. Luterā katehismu „*Enchiridion*“, 1587 perikopes „*Evangelia und Episteln*“ un dziesmas „*Undeudsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge*“. Visu tirāžu saņēma hercoga kase. Tās izplatīšanu G. 1687 uzdeva Z. Henningam^.

S. Š.

GRĒVENS (*Gräven*) **Aleksandrs** (*1679 13. aug. (j. st.) Salgalē, †1746 26. aug. (j. st.) Jelgavā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izdošanas organizētājs.

Dz. mācītāja ģimenē. Mājmācība, Bauskas un Jelgavas pils. skola, 1695–1698 stud. Kēnigsbergas un-tē. 1699–1710 mācītājs Codē, 1711–1712 Salgalē, 1713–1717 Sēlpils un Sunākstes draudzē. Kopš 1717 Jelgavas vācu draudzes mācītājs, Kurzemes un Zemgales superintendents un skolu inspektors. G. apbed. Jelgavas Trisvienības baznīcā.

Kā superintendents rūpējies par gr-bas attīstību. 1722–1727 realizējis četrdaļīgas latv. luterāņu baznīcas rokasgr. iespiešanu Jelgavā: rediģējis iepriekšējos H. Ādolfija lūgsnu gr. un M. Lutera katehisma izd. (abi 1722), sastādījis „Jelgavas jaunu in pilnīgu latviešu dziesmugrāmatu” ar vairāk nekā 20 aut. dziesmām un sarakstījis luterāņu agendu „Jauna latviešu baznīcas kungu grāmata,„ (abas 1727). Šo rokasgr., rediģētu un papildinātu, atkārtoti laidis klajā 1744 J. H. Hartunga[^] spiest. Kēnigsbergā, sagādājot tam naudas līdzekļus (Kurzemes un Zemgales Hercogistes padomes aizdevums, prenumerācija). Kopā ar Vidzemes ģenerālsuperintendentu J. B. Fišeru[^] organizējis Bībeles 2. izd. „Biblia” (1739): Kurzemes un Zemgales mācītāju vidū izraudzījis teksta revidentus, no Kurzemes un Zemgales hercoga Ernsta Johana panācis šo darbinieku atalgošanu un bezmaksas pastu posmā Rīga–Klaipēda, gādājis par prenumerāciju Kurzemes baznīcās. Atkārtotam izd. sagatavojis G. Manceļa sprediķu gr., nodevis to spiest. Kēnigsbergā, iespiešanas uzraudzību pabeidza G. pēctecis amatā J. Baumanis[^].

Lit.: Hesselberg J. F. Denckmal der Ehrerbietung und Liebe, Dem weiland Hochehrwürdigen und Hochgelehrten Herrn .. Alexander Gräven .. – Königsberg, 1747.

S. Š.

GROTE (*Grôte*) **Frīdrihs** (*1768 2. (14.) dec. Rīgā, †1836 30. sept. (12. okt.) Eriņos) — muižnieks, gr. izplat.

Dz. tirgoņa ģimenē. Dzīvojis Naukšēnos.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (12 eks.).

A. A.

GROTHŪSS (*Grotthuß*) **Ādolfs Ernsts** (#1798) — muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Smukās.

1798 apgādājis muižas novada iedzīvotājiem „Muižas likumus“.

A. A.

HAKELS (*Hackel*) **Francs** (*Ignaz Franz*, *1748 5. (16.) nov. Rīgā, †1836 31. maijā (12. jūn.)) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies Rīgas Domskolā, 1772 sācis stud. Erlangenes un-tē.

1778–1836 mācītājs Lielsalacā.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (55 eks.).

A. A.

HALLARTE (*Hallart*, dz. Bilova (*Bülow*)) **Magdalēna Elizabete** (*1683 4. jūl. (j. st.) Beļavas muižā, †1750 18. (29.) janv. Valmiermuižā) — muižu nomas īpašn., hernhūtiešu kustības atbalstītāja, hernhūtiešu lit-ras apgād. un izplat.

Uzturējusi kontaktus ar Vācijas vadošajiem piētisma un hernhū-tisma darbiniekiem. Valmiermuižā nodibinājusi hernhūtiešu skolo-tāju semināru latviešiem (1738–1743).

Finansējusi un organizējusi pirmo nozīmīgo hernhūtiešu izd. latv. val. — „Kādas izlasītas garīgas jaukas dziesmas“ (Rēvelē J. J. Kēlera spiest. 1742 otrā paplašinātā izd.) — t. s. „orta gr-tu“. Tā izplatīšanai iekārtojusi noliktavu Valmiermuižā un izplatīšanā iesaistījusi savu dzimtcilvēku kalēju Ķīša Pēteri[^], mācītājus F. B. Blaufūsu[^], J. F. Zilmani[^] u. c.

Lit.: Ādamovičs L. *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710–1740*. — R., 1933.

A. A.

HĀNS (*Hahn*) **Fridrihs Karls Filips** (*1748 25. janv. (j. st.), †1814 20. janv. (1. febr.) Jelgava) — muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Pastendē.

1798 apgādājis vienlapi ar aizliegumu muižas novada iedzīvotā-jiem slēpt dezertierus un svešiniekus.

A. A.

HARDERS (*Harder*) **Kristofs** (*1747 6. dec. (j. st.) Kēnigsbergā, †1818 16. (28.) aug.) — vācu taut. luterāņu mācītājs, mājas spiest. īpašn.

1764–1767 stud. Kēnigsbergas un-tē filozofiju, matemātiku, teo- loģiju. Kopš 1767 mājskolotājs Rīgā, apgaismes ideju ietekmētā t. s.

Bērensu pulciņa dalībnieks. 1772–1816 mācītājs Rubenē, 1806–1816 Valmieras diecēzes prāvests. Tulkojis 1804. gada Vidzemes zemnieku likumus (par to Krievijas ķeizara goda pensija) un to 1809. gada papildinājumus, sarakstījis pirmo latv. aritmētikas mācīblīdzekli „Rēķināšanas grāmatiņa” (1806), piedalījies luterāņu baznīcas dziesmogr. (1809) un Jaunās derības jaunizd. (1816) izstrādē, rokr. atstājis valodnieciskus u. c. satura darbus (tagad LAB R LDB 5371, 5458).

Ķieģaļu muižā kopā ar tās īpašn. V. D. Budbergu^ 1780 vai 1781 ierīkojis mājas spiest., 1784 to pārcēlis uz Rubenes mācītājmuižu. Lidz privāto tipogr. aizliegumam Krievijā 1796 iespiedis g. k. paša izstrādātas zemniekiem domātas gr. latv. val. Pašreiz zināmi 22 H. iesp. Nozīmīgākie: „Vidzemes kalendārs” 1781.–1790. gadam (svarīgākie pielikuma raksti – „No Saules un Mēness aptumšošanām”, „Patentes un pavēlēšanas, kas zemniekiem visuvairāk vajaga zināt”), „Kādas jaunas svētas dziesmas” (1782), ābeces (1784, 1785, 1796), „Anmerkungen und Zusätze zu der neuen lettischen Grammatik des Herrn Probst Stender” (1790), „Tā pirma pavāru grāmata” (1796), kā arī M. G. A. Lodera „Sprediķis pie izmeklēšanas to tiesasnesēju iz latviešu tautas” (1786). Iesp. veidoti rokoko stilistikā. Savus izd. H. lēti pārdeva, daļēji šo pienākumu uzticot baznīcas nabagiem. Pēc privāto tipogr. aizlieguma atceļšanas 1801 spiest. neatjaunoja, pēc H. nāves to nopirka F. K. T. Freitāgs Lintenē.

Apgaismes ideju ietekmē H. savos izd. ieviesis daudz jauninājumu: ābecēs rakstāmburtus un reizināšanas tabulu, kalendārā latviskus personvārdus; propagandējis heliocentrisko pasaules uzskatu, likumu skaidrojumos un tulkojumos ieviesis dažas angļu klasiskās politiskās ekonomijas atziņas, aizstāvējis zemnieku intereses. Kalendāra izdošana tika pārtraukta pret H. gribu, acīmredzot brīvdomīgā satura dēļ.

Lit.: Apīnis A. „Šķietami vientulīgā darbības lokā” // Apīnis A. Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās. – [R., 2000.]

A. A.

HARTKNOHS (*Hartknoch*) **Johans Frīdrihs** (*1740 28. sept. (j. st.) Goldapā (Austrumprūsijā), †1789 1. (12.) apr. Rīgā) – vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Dz. mūziķa ģimenē. 1755 stud. Kēnigsbergas un-tē jurisprudenci, 1756 – teoloģiju. Kēnigsbergā tirgoņa, pedagoga palīgs, privātskolo-

tājs. 1759 brīvmūrnieks. 1761 gr. tirgot. J. J. Kantera paligs. 1762 Kantera filiāles vadītājs Jelgavā. Kopā ar J. F. Hincu[^] filiāli nopircis 1763. Uz Rīgu pārcēlies 1765. Saņēmis finansiālu atbalstu no šejienes tirgoņu Bērensu dzimtas. Kopš 1762 apgādājis apgaismes garā ieturētu lit-ru vācu val. — J. G. Herdera, I. Kanta, J. G. Hāmaņa darbus, dažus Baltijas apgaismotāju sacerējumus. Izvērsis plašu gr. tirdzniecību, kontaktus ar Sanktpēterburgas Zinātņu akadēmiju, krievu apgād. N. Novikovu. Rīgas rāte un ģenerālgubernators neatļāva otras spiest. atvēršanu pilsētā, tāpēc H. sava apgāda gr. iespiešanu pasūtīnāja Leipcigā, Berlinē, arī Rīgas pils. spiestuvē un J. F. Stefenhāgena tipogrāfijā Jelgavā. Apbed. Rīgā Pētera un Doma draudzes vecajos kapos. Uzņēmumu mantoja H. dēls Johans Frīdrihs Hartknohs (1768–1819)[^]. Tas pastāvēja līdz 1879.

Latv. val. apgādājis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. ar vairākām daļām un vairākiem papildmetieniem: 1784 pēc vienošanās ar G. K. Frēlihu[^], 1787 — pārkāpjot tā privilēģiju. Tāpēc H. dēlam radās konflikts ar Frēliha mantinieku J. K. D. Milleru[^].

Lit.: Poelchau A. *Der Verlag von Johann Friedrich Hartknoch, Buchhändler und Verleger.* — R., 1918; Lācis M. *Baltijas ievērojamākā izdevniecība XVIII gs. // LPSR ZA Vēstis.* — 1974. — Nr. 8; Rietz H. *Materiały biograficzne dotyczące właścicieli firmy wydawniczej i księgarskiej Johann Friedrich Hartknoch 1763–1879 // Acta Universitatis Nicolai Copernici.* — 1985. — Zeszyt 158.

A. A.

HARTKNOHS (*Hartknoch*) **Johans Frīdrihs** (*1768 27. jūl. (7. aug.) Rīgā, †1819 Leipcigā?) — vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Dz. gr. tirgot. un apgād. J. F. Hartknoha (1740–1789)[^] ģimenē, tur ieguvis izglītību. Darbībā turpinājis tēva aizsākto virzienu. Pēc nesaskaņām ar Rīgas Cenzūras valdi 1797 arestēts. 1798 pārcēlies uz Vāciju pats, 1799 apg. pārcēlis uz Leipcigu. Rīgas veikalu 1800 pārdevis K. G. Hartmanim.

1790 no J. F. Stefenhāgena[^] atpircis G. F. Stendera „*Lettisches Lexicon*“ izdošanas tiesības (laidis klajā 1791). Latv. val., pārkāpjot J. K. D. Millera[^] privilēģiju, apgādājis Bībeles 3. izd. (1794, iespiests J. G. I. Breitkopfa spiestuvē Leipcigā), kā arī Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. daļu papildmetienus (1794, iespiesti J. F. Stefenhāgena spiest. Jelgavā).

Lit.: Poelchau A. Der Verlag von Johann Friedrich Hartknoch, Buchhändler und Verleger. – R., 1918; Lācis M. Baltijas ievērojamākā izdevniecība XVIII gs. // LPSR ZA Vēstis. – 1974. – Nr. 8; Rietz H. Materiały biograficzne dotyczące właścicieli firmy wydawniczej i księgarskiej Johann Friedrich Hartknoch 1763–1879 // Acta Universitatis Nicolai Copernici. – 1985. – Zeszyt 158.

A. A.

HARTUNGA (*Hartung*, otreiz precējusies Voltersdorfa (*Woltersdorff*))
Hanna (*?, †1791 Kēnigsbergā) – vācu taut. gr. iespied., apgād. un tirgot.
Sk.: Hartungs Johans Heinrihs.

HARTUNGS (*Hartung*) **Gotlibs Lēberehts** (*1747 Kēnigsbergā, †1797 turpat) – vācu taut. gr. iespied., apgād. un tirgot.
Sk.: Hartungs Johans Heinrihs.

HARTUNGS (*Hartung*) **Johans Heinrihs** (*1699 17. aug. (j. st.) Erfurtē, †1756 5. maijā. (j. st.) Leipcigā) – vācu taut. gr. iespied., apgād. un tirgot.
Strādājis Erfurtē, Leipcigā, kopš 1727 Kēnigsbergā. 1734 ieguvis spiest., 1745 gr. tirgot. privilēģiju, 1746 un 1751 piepircis vēl citas spiest. Izdevis avīzi (ar mainīgiem nosaukumiem). Izveidojis lielāko gr-bas uzņēmumu Kēnigsbergā. Firma pastāvēja līdz 1872.

Gr. latv. val. iespiedis pēc Vidzemes un Kurzemes baznīcas organizāciju, apg. un privātpersonu pasūtījumiem gan pats, gan viņa atraitne Hanna Hartunga-Voltersdorfa (?-1791) un dēls Gotlibs Lēberehts Hartungs (1747-1797). Nozīmīgākie latv. iesp.: Bībeles 2. izd. (1739), hernhūtiešu krāj. „Kādas izlasītas garīgas jaukas dziesmas” (1739), Kurzemes luterāņu baznīcas rokasgr. un tās daļas (1744, 1754), G. Manceļa sprediķu gr. 4. izd. „Jauna latviešu sprediķu grāmata” (1746), G. F. Stendera atdzejotā B. H. Brokesa oda „Rāms laiks pēc pērkona briesmas” (1753) un, iespēj., arī viņa „Augstas gudrības grāmata”, „Jaunas ziņģes”, „Svētas gudrības grāmatiņa” (visas 1774).

A. A.

HAUSVALDS (*Hauswald*) **Georgs Frīdrihs** (*?, †pirms 1713) – vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogrāfa G. M. Nellerā darbu vadītājs un gr. tirgot. Neilgi bijis precējies ar Nellerā meitu Reginu Katrīnu. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

HAUZENBERGS (*Hausenberg*, #1795) – muižnieks, gr. izplat.

Dzīvojis Jaunatē. Galma padomnieks.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.).

A. A.

HENNINGS (*Henning*) **Zalomons** (*1528 Veimārā, †1589 29. nov. (j. st.) Vānē) – vācu taut. valsts darbinieks, gr. izplat.

Dz. namnieka ģimenē. Līdz 1553 stud. Vitenbergas, Leipcigas, Erfurtes un Jēnas un-tē jurisprudenci, teoloģiju, senās un jaunās valodas. 1553 iestājies Gotharda[^] Ketlera dienestā un pildījis Livonijas ordeņa diplomātiskus uzdevumus. 1562 ordeņa mestram Ketleram kļūstot par Kurzemes un Zemgales hercogu, iecelts par tā padomnieku un vienu no hercogistes baznīcu vizitatoriem. Pēc hercoga nāves 1587 uzturējies savās Kurzemes muižās. Uzrakstījis vairākus sacerējumus, t. sk. „*Lifflendische, Churlendische Chronica*” (pirmizd. 1590). Apbed. Vānes baznīcā.

1587 saņēmis hercoga uzdevumu Kurzemes un Zemgales baznīcām un mācītājiem bez maksas izdalīt Kēnigsbergā 1586–1587 iespīestās luterāņu latv. rokasgr. daļas (katehismu, perikopes, dziesmuigr.).

s. š.

HERTELS (*Härtel, Hertel*) **Ādolfs** (#1681–1709) – vācu taut. gr. tirgot.

Dzīvojis Rīgā. Veikals pie Dombaznīcas krustejas.

Iespēj., tirgojis arī Rīgas pils. tipogr. izd.; t. sk., latv. gr.

A. A.

HESE (*Hesse*) **Johans Pēters** (*1718, †1785) – vācu taut. hernhūtiešu darbin., gr. izdošanas organizētājs.

1753 Londonā iesvētīts par diakonu un visa hernhūtiešu darba vadītāju (prezbiteri) Vidzemei. Kopš 1750 dzīvojis Vēvermuižā, pelnoties ar ārstniecību.

1759 uzraudzījis hernhūtiešu izd. „Viens krājums no jaukām litānijām..” izveidošanu un iespiešanu Barbijā. 1760 atvedis šo izd. un vēl citus tekstus rokrakstā Vidzemes latv. brāļu draudžu vajadzībām.

A. A.

HILDEBRANDS (*Hildebrand*) **Oto Voldemārs** (*1742 8. nov. (j. st.) Vallē, †1818 1. (13.) dec. Ēvelē) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. apgād.

Dz. mācītāja ģimenē. Mācījies Rīgas licejā, kopš 1763 stud. Jēnas un-tē. 1766 atgriezies Kurzemē. 1770–1775 mācītājs Dikļos, 1775–1818 — Ēvelē.

1793 apgādājis F. G. Hildes katehisma un garīgu dziesmu 3. izd. „Ceļš uz mūžīgu labklāšanu“.

A. A.

HINCS (*Hinz*) **Jakobs Frīdrihs** (*1734? Neidenburgā (Vācijā), †1787 10. (21.) febr.) — vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Stud. Kēnigsbergas un-tē 1752. Pēc tam mājskolotājs. Draudzējies ar turienes gr. tirgot. un apgād. J. J. Kanteru, filozofu J. G. Hāmani. 1762–1764 Rīgas Domscolas kolaborators. Brīvmūrnieks.

1763 Jelgavā kopīgi ar J. J. Kantera turienes filiāles vadītāju J. F. Hartknohu[^] nopircis šo filiāli. 1769 pievienojies A. V. Šteidelam[^], kas atpircis J. F. Hartknoha[^] Jelgavas sortimenttirgotavu. Latv. izdevumos kopuzņēmuma nosaukums „Kurzemes grāmatu bode“. 1771 H. no Šteidela nošķīries, saglabājis draudzību ar Hartknoha ģimeni.

Apg. darbībā H. bija amatieris apgaismes ideju ietekmē. Vācu izd. autori — viņa Kēnigsbergas draugi (atsev. darbi no antikās lit-ras, dabzinātnēs, teoloģijā, filozofijā, politikā, pedagoģijā). Latv. val. apgādājis G. F. Stendera darbu pirmizd. — „Augstas gudribas grāmatu“ (1774, 1776), „Jaunas ziņģes“ (1774), „Svētas gudribas grāmatīņu“ (1774), „Tās kristīgas mācības grāmatu“ (1776). Veikals, šķiet, bija arī Aizputē. J. F. Stefenhāgena[^] apsūdzēts neatļautā Kurzemes vācu dziesmugr. pārdrukāšanā un prāvu zaudējis, H. bankrotēja. Tirdzniecību izbeidzis 1784, pēc tam darbojies par mājskolotāju, par advokātu Aizputē, Pērnavas pilsētas sekretāru. Jelgavas uzņēmuma telpās H. uzturēja brīvmūrnieku b-ku ar 16 000 sēj., glabāja gleznas, skulptūras u. c. mākslas priekšmetus.

Lit.: Ischreyt H. Jakob Friedrich Hinz, ein vergessener Buchhändler und Verleger in Mitau // Nordost-Archiv. — 1972. — H. 22/23.

A. A.

HOCENS (*Hotzen*, #1795) — gr. izplat.

Kolēģijasesors.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (10 eks.).

A. A.

HOLCHĒBERS (*Holzheber*) **Kristofs Ernsts** (*Christoph Ernst Christian*, #1787–1828) — spiest. darbin.

1787–1792 māceklis, līdz 1828 darbin. J. F. Stefenhāgena[^] spiest.
Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

HOLTFRĒTERS (*Holtfreter*) **Joahims Heinrihs** (#1783–1802) — spiest. darbin.

1783–1786 māceklis, līdz 1802 darbin. J. F. Stefenhāgena[^] spiest.
Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

HÜBERS (*Huber*) **Ferdinands Frīdrihs Vilhelms Augusts** (*Ferdinand Friedrich Wilhelm August*, #1795–1817) — spiest. darbin.

1795–1800 māceklis, līdz 1817 darbin. J. F. Stefenhāgena[^] spiest.
Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

HŪNS (*Huhn*) **Kristiāns** (*1716 14. janv. (j. st.) Lielzalvē, †1784 13. dec. (j. st.) Jelgavā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izdošanas organizētājs.

Dz. mācītāja ģimenē. Mājmācība, kopš 1735 stud. Kēnigsbergas un-tē teoloģiju. Pēc tam mājskolotājs. 1751–1759 mācītājs Vircavā. Kopš 1760 Jelgavas vācu draudzes mācītājs un Kurzemes un Zemgales superintendents.

18. gs. 40. gadās viens no G. Manceļa sprediķu gr. redaktoriem, 1745 Kēnigsbergā lasījis šī jaunizd. „Jauna latviešu sprediķu grāmata“ korektūru. Superintendenta amata gados turpinājis priekšgājēja J. Baumaņa[^] darbību latv. gr-bā. Ar prenumerācijas palīdzību organizējis Kurzemes latv. luterāņu rokasgr. izlaidi („Kurzemes jauna un pilnīga dziesmu grāmata“, 1766). Ar H. redakcionālajiem labojumiem tā negrozīta atkārtoti iznāca līdz pat 18. gs. 90. gadu vidum. H. sekojis latv. reliģiskajai gr-bai, par ko liecina viņa priekšvārdi nozīmīgākajos izd.: G. Manceļa „Jaunā latviešu sprediķu grāmata“ (1770), F. G. Lidkes „Svēta vakarēdiena grāmata“ un K. K. Šturma celsmes gr. „Kristīga cilvēka laika kavēšana iekš tām svētām gavēņu dienām“ (abas 1780).

S. Š.

INGENGRĒNS (*Ingengrön*) **Gustavs** (#1700) — vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. G. M. Neller^a zellis. Iespēj., iespiedis arī latv. gr. Atbrīvots no darba 1700 26. okt. sakarā ar Ziemeļu kara grūtībām.

S. Š.

KALNIEŠA Jēkabs (#1782) — hernhūtiešu brāļu draudzes loceklis, rokr. gr. rakstīt.

Sākot ar 1782 Alojā vai Burtņiekos, vai Puiķelē veidotā rokr. gr-tā sakopojis hernhūtiešu dziesmu krāj. (tagad Latvijas Vēstures muzejā VN 13579)

A. A.

KALNIŅŠ Jānis (*?, †1758 Rīgā) — Rīgas zvejnieku amata loceklis, personiskas b-kas īpašn.

Pēc nāves atstājis 47 sēj. latv. un vācu val. (t. sk. 14 reliģiska satura), ko izpirka citi Rīgas latv.

Lit.: Pētersone V., Svarāne M. *Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti.* — 1980. — 4(9); Svarāne M. *Rīdzinieku garīgo interešu atspoguļojums Rīgas bāriņtiesas materiālos // Latv. Arhīvi.* — 1999. — Nr. 1.

A. A.

KALNIŅŠ Jānis (*?, †1811 Rīgā) — Rīgas kaņepāju kulstītāju amata loceklis, personiskas b-kas īpašn.

Pēc nāves atstājis 50 sēj., ko izpirka citi Rīgas latv.

Lit.: Pētersone V., Svarāne M. *Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti.* — 1980. — 4(9)

A. A.

KĒLERS (*Köhler*) **Jakobs Johans** (*1699, †1757) — vācu taut. gr. iespied.

Sk. : Buntebarts Magnuss Frīdrihs; Hallarte Magdalēna Elizabete.

KESTERS (*Köster*) **Johans Heinrihs** (*?, †1760 Jelgavā) — vācu taut. gr. iespied.

1727 kļuvis par Kurzemes hercoga iespied. Jelgavā, apprecot iespied. G. Radeck^a atraitni. No hercoga kases saņēmis regulāru atalgojumu un īpašu samaksu par atsevišķiem iesp. K. laikā samazinājās spiest. izlaides spēja, netika iegādāti jauni burtstabiņu komplekti. Vācu val. iespiedis galvenokārt Kurzemes kalendāru, lielāka

apjoma darbus apgādātāji pasūtīnāja Kēnigsbergā. Jelgavas spiest. atradās pie Driksas upes.

Latv. val. pabeidzis Kurzemes luterāņu baznīcas rokasgr. iespiešanu (1727), iespiedis V. H. Livena „Katolišķu mācību, lūgšanu un dziesmu grāmatu“ (1733, 1755), dažus patentus, ceļu noteikumus (1755), pirmo latv. kalendāru (lidz 1761. gada gājumam, pirmais zināmais – 1758. gadam).

Lit.: Apinis A., Šiško S. Jelgavas izdevēji Stefenhāgeni latviešu grāmatniecībā // B-ku zinātnes aspekti. – 1979. – 2(7).

A. A.

KESTERS (Köster) Johans Pēters (#1787–1802) – spiest. darbin.

Amatu apguvis Libekā pie pils. iespied. Grēna. 1787 zellis, līdz 1802 darbin. J. F. Stefenhāgena[^] spiest. Iespēj., iespiedis arī latv. gr. s. š.

KĪBERS (Kyber) Georgs Frīdrihs (*1769 6. (17.) jūl. Liepupes mācītājmuižā, †1808 24. martā (5. apr.) Rīgā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, literāts, gr. izplat.

Dz. mācītāja ģimenē. Mācījies Rīgas licejā, stud. 1786–1788 Jēnas un 1788–1789 Getingenes un-tē. 1791–1806 mācītājs Ērgļos, 1806–1808 Liepupes un Skultes draudzē. Sacerējis baznīcas dziesmas latv. val. 1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (12 eks.).

A. A.

KLĒMANIS (Cleemann) Johans Kristiāns (*1745 3. (15.) jūn. Rīgā, †1805 20. martā (1. apr.) Liepupes mācītājmuižā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. advokāta ģimenē. Mācījies Rīgas licejā, 1767 sācis stud. Halles un-tē. 1775–1785 mācītājs Dikļos, 1785–1805 Liepupes un Skultes draudzē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (20 eks.).

A. A.

KORNĒLIUSS (Cornelius) Ernsts Johans Ādams (*1757 17. nov. (j. st.) Tannā (Vācijā), †1820 2. (14.) okt. Āraišu mācītājmuižā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr-tas apgād. un gr. izplat.

1776–1779 stud. Leipcīgas un-tē filozofiju un jurisprudenci, 1783 Kēnigsbergas un-tē teoloģiju. Pēc tam mājškolotājs Vidzemē. Kopš 1788 Āraišu mācītājs. 1805–1820 Cēsu apriņķa skolu inspektors.

Šai amatā kopā ar P. Ēkespari apgādājis K. Hardera[^] „Rēķināšanas grāmatiņu” (1806) sava aprīņķa projektējamo draudzes skolu vajadzībām. Skolas netika nodibinātas, gr. tirāžu K. glabāja savā mācītājmuižā, tur 30. gados to varēja nopirkt. 1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (40 eks.).

Lit.: *Rēķināšanas pamācīšana // Literarische Anzeige.* – [1822]. – Nr. 1 (Beil. zu Rigasche Stadtblätter. – 1822. – Nr. 16).

A. A.

KORŠS (*Korsch*) **Johans Andrēass** (#1789) – vācu taut. spiest. darbin. Rīgas pils. tipogr. J. K. D. Millera[^] zellis. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

A. A.

KOSKULS (arī Koškuls, *Koskull*, *Koschkull*) **Ernsts** (*1759 31. dec. (j. st.) Popragos, †1828 15. (27.) janv. Kuldīgā) – muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Mazsālijā.

1798 apgādājis vienlapi „Visiem, tik labi dzimtiem, kā arī citiem ļaudīm” – aizliegumu muižas novada iedzīvotājiem slēpt dezertierus un svešiniekus.

A. A.

KRASTIŅA Elizabete (*?, †1799? Rīgā) – Rīgas zvejnieku amata locekļa atraitne, personiskas b-kas īpašn.

Pēc nāves atstājusi 46 sēj., t. sk. hernhūtietišu gr.

Lit.: *Pētersone V., Svarāne M. Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti.* – 1980. – 4(9).

A. A.

KURSS (*Cours*) **Leonhards** (#1700) – vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. G. M. Nellerā[^] zellis. Iespēj., iespiedis arī latv. gr. Atbrīvots no darba 1700 26. okt. sakarā ar Ziemeļu kara grūtībām. s. š.

ĶIŠA Pēteris (*1699 Valmiermuižas pagastā, †1771 17. (28.) maijā turpat) – dzimtilvēks kalējs, hernhūtietis, gr. izplat.

No 1742 noliktavā, ko M. E. Hallarte[^] bija iekārtojusi savā Valmiermuižā, viņas uzdevumā pārdeva Hallartes apgādāto gr.

„Kādas izlasītas garīgas jaukas dziesmas“ (1742). Tādējādi K. P. ir pirmais zināmais gr. tirdzniecībā nodarbinātais latvietis.

A. A.

LAGARDS (*Lagarde*) **Fransuā Teodors** (*1756 Kēnigsbergā, †?) — franču taut. Vācijas gr. tirgot. un apgād.

Dz. Berlīnes franču hugenotu tirgoņu dzimtā. Arodu apguvis vairākos gr.-bas uzņēmumos. 1783 Berlīnē atvēris sortimenttirgotavu ar apg., 1785–1791 saistījies kopuzņēmumā ar J. D. Frīdrihu[^] Liepājā. Apgādājis daudz dabzinātnisku gr., franču lit.-ru. Kopā ar Frīdrihu latv. val. apgādājuši lauksaimniecības zinātnē nozīmīgo J. K. Šūbartu un F. J. Klapmeiera gr. „Padoms visiem arājiem dots“ (1789). Apg. izbeidzis ap 1800.

Lit.: Ischreyt H. Zwischen Paris und Mitau : Die Geschichte der Verlagsbuchhandlung Lagarde und Friedrich // Deutsche Studien. — 1972. — H. 39.

A. A.

LAUNICS (*Launitz*, #1795) — vācu taut. teologs, gr. izplat.

1795 kandidāts. Dzīvojis Padurē vai Tāšu Padurē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (20 eks.).

A. A.

LEMKE (*Lemcke, Lembke*) **Joahims Ernsts** (#1795–1830) — spiest. darbin.

1795–1830 J. F. Stefenhāgena[^] spiest. darbin. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

LENCS (*Lenz*) **Kristiāns** (*Christian David*, *1720 26. dec. (j. st.) Keslinā (Pomerānijā), †1798 14. (25.) aug. Rīgā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izdošanas organizētājs.

Dz. amatnieka ģimenē. 1737–1740 stud. Halles un-tē teoloģiju. 1740 mājskolotājs Nēķinā. 1742–1749 mācītājs Dzērbenē, 1749–1758 Cesvainē, 1757–1758 Cēsu apriņķa 2. daļas prāvests, 1759–1779 Cēsu Jāņa baznīcas virsmācītājs, 1779–1798 Vidzemes ģenerālsuperintendentents. Sarakstījis un 1764–1767 publicējis „Sprediķu grāmatu“.

1772–1777 J. Langes vārdnīcas latv. val. korektors. 1784 rediģējis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. latv. val. un organizējis tās izdošanu.

A. A.

LĒVENHĀGENS (*Levenhagen*, #1789) — vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. J. K. D. Millera[^] iespied. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

A. A.

LĒVISS (*Löwis*, #1795) — gr. izplat.

Dzīvojis Rīgā. Valdības padomnieks.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (20 eks.).

A. A.

LĪTKE (*Liedtke*, dz. Hordela (*Hordel(in)*), otrreiz precējusies Stefenhāgena (*Steffenhagen*)) **Anna Marija** (*1737 22. jūl. (j. st.) †1813 18. (30.) aug. Jelgavā)

Sk. : Litke Kristiāns.

LĪTKE (*Liedtke*) **Kristiāns** (*1733 Vēlavā (Vācijā), †1766 Jelgavā) — vācu taut. iespied. un apgād.

Stud. Kēnigsbergas un-tē. Strādājis Viļņā klostera tipogr. par faktoru. 1761 ataicināts uz Jelgavu par Kurzemes un Zemgales hercoga iespied., apstiprināts amatā ar atalgojumu 65 dālderī, 6 asis malkas gadā un brīvu dzīvokli. 1762 par hercoga 250 dāld. aizdevumu no J. H. Kestera[^] mantiniekiem atpircis spiest. iekārtu, citur iegādājies burtu materiālu un inventāru. 1762 hercoga privilēģija iespiest un pārdot latv. un vācu mācībgr. (ābece, katehismus) un kalendārus, 1764 (kopā ar Kēnigsbergas gr. tirgot. J. J. Kanteru) — izdot latv. un vācu dziesmugr.

L. iespiedis lit-ru vācu val. (gr., pirmo Jelgavas avīzi „*Mitauische Nachrichten*”), realizējis arī 15 iesp. latv. val., sākot ar kalendāru, kura izd. tiesības jau 1761 par 50 dālderiem bija atpircis no iepriekšējā apgād. Kalendāram bija apm. 200 pircēju. Apjomīgākais izd. — „Kurzemes jauna un pilnīga dziesmugrāmata” ar lūgšnām, katehismu un perikopēm (1766). Pārējie iesp. bija pasūtīnājuma darbi. 1765-1766 iespiestas vairākas gr. Kurzemes un Zemgales katoļiem, par ko acimredzot rūpējās baznīcas iestādes. G. F. Stendera „Jaukas pasakas in stāsti” (1766) iznāca kā gr. tirgot. J. G. Rihtera[^] izd.

1766-1769 spiest. darbu vadīja L. atraitne Anna Marija Litke. Šai laikā spiest. stāvoklis bija smags gan lielo parādu, gan sliktā personāla dēļ. Ar A. M. L. vārdu iznāca pāris kalendāra gadagājumu un tika aizsākta jauna dziesmugr. 1769 A. M. L. apprecējās ar J. F. Stefenhāgenu[^], kas turpināja uzņēmuma darbību.

Lit.: Steffenhagen und sein Haus. – Mitau, 1912; Apinis A., Šiško S. Jelgavas izdevēji Stefenhāgeni latviešu grāmatniecībā // B-ku zinātnes aspekti. – 1979. – 2(7); Labrence L. Jelgavas grāmata. – R., 1984.

S. Š.

LOSKĪLS (*Loskiel*) **Georgs Heinrihs** (*1740 7. nov. (j. st.) Rindas mācītājmuižā, †1814 23. febr. (j. st.) Betlehemā (ASV)) – vācu taut. hernhūtiešu darbin., literāts, savu gr. apgād.

Dz. mācītāja ģimenē. Stud. hernhūtiešu seminārā Barbijā teoloģiju un medicīnu. Garīdznieks Amsterdamā, Baucenē. 1782 prezbitera palīgs Vidzemē. Dzīvojis Striķos. Prezbitēris 1785–1789. Pēc tam amatos Vācijā, kopš 1801 Pensilvānijā, kopš 1802 bīskaps.

Latv. val. sarakstījis hernhūtiešu „Garīgas dziesmas“ (iespiestas 1790 un vēlāk) un „Liturģijas“ (iespiestas 1797 un vēlāk), pats tās apgādājis.

A. A.

LUKAŠEVIČS (*Lukaševičius*) **Jons** (*1699 1. janv. (j. st.) Lietuvā, †1779 5. maijā (j. st.) Izvaltā) – lietuviešu taut. katoļu garīdznieks, tulkot., gr. apgād.

Stud. filozofiju un teoloģiju, pēc tam 4 gadus mācījis gramatiku. Jezuits. 49 gadus veicis misijas darbu Preiļos, Varakļānos, Izvaltā, Dubnā, Pušā. Apgbed. Izvaltas baznīcā.

Lit. minēts kā latv. katoļiem domāto t. s. Asūnes evaņģēliju „*Evangelia toto anno*“ (1753) tulkot., šis gr. un „Katoliškas dzism' u grōmotas“ (1765) apgād.

Lit.: Vonogs V. Latgaļu rakstnīceibas sōkumi // Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 godu atcerei. – Daugavpils, 1944.

A. A.

M (#1730–1733) – nezināmas taut. kokgriezējs.

Pazīstams tikai pēc vienburta paraksta attēlos. Darbojies, domājams, Vācijā. Viņa kokgriezumi darināti latv. gr. ilustrēšanai („*Tas Jauns testaments*“ (1730), „*Jauna latviešu dziesmu grāmata*“ (1733 un vairāki atkārtoti izd.), frontispiss „*Latviskā baznīcas, skolas un sētas grāmata*“ (1732 un vairākos atkārtotos izd.)). Jaunās Derības ilustrācijas ir figurālas ar barokālas dinamikas iezīmēm. Dziesmu gr. kokgriezumos dominē simboliski un alegoriski elementi.

V. V.

MĒDEMS (*Medem*) **Karls** (*Karl Johann Friedrich*, *1762, †1827) — muižnieks, Kurzemes hercogistes, vēlāk guberņas administrācijas amatvīrs, gr. izplat.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.).

A. A.

MEIERS (*Meyer*) **Johans Gotlībs** (#1781–1788) — spiest. darbin.

1781–1788 J. F. Stefenhāgena[^] spiest. darbin. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

S. Š.

MEIJS (*Mey*) **Pauls** (*1676 24. febr. (j. st.) Rīgā, †1739 31. dec. (1740 11. janv.) Cēsis) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. iesēj.

Dz. pedagoga ģimenē. Mācījies Rīgas Licejā, 1698 stud. Tērbatas un-tē. 1700–1701 mācītāja adjunkts Cesvainē, 1701–1707 mācītājs Liezērē, 1707–1711 krievu karaspēka gūstā. 1711–1719 mācītājs Ēvelē, kopš 1719 Cēsis un kopš 1722 līdztekus arī Āraišos. Kopš 1735 Cēsu aprinča prāvests.

Ap 1732 iesējis gr. savas apkārtnes zemniekiem, dažiem muižu kalpotājiem un pilsētniekiem.

A. A.

MEKA (*Meck*, dz. Mengdena (*Mengden*)) **Sofija Katarīna** (*apm. 1730, †1810 18. (30.) janv.) — muižniece, gr. izplat.

Dzīvojusi Liepupē.

1795 izplatījusi G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.).

A. A.

MĒRENS (*Meren*) **Pēters** (*?, †1625 6. aug. (j. st.) Rīgā) — vācu taut. gr. tirgot.

Kopš 1610 Rīgas namnieks.

Iespēj., tirgojis arī Rīgas latv. luterāņu baznīcas rokasgr. komplektu (apgādājis N. Mollins[^] 1615).

A. A.

MILLERS (*Müller*) **Jūliuss Konrāds Daniels** (*1759 Kobrovā (Vācijā), †1830 16. (28.) apr. Rīgā) — vācu taut. gr. iespied. un apgād.

Dz. ierēdņa ģimenē. Kopš 1772 mācījies Hamburgā tēvoča spiestuvē. 1778 ceļojis Vācijā. 1783 ieradies Rīgā. 1786–1789 Rīgas pils.

(G. K. Frēliha[^]) spiest. faktors. 1789 kļuvis par pils. tipogr., apprecot Frēliha meitu. Pieņemšanas raksts viņam atļāva apgādāt Vidzemes baznīcas un skolas lit-ru, algas vietā piešķīra telpas spiestuvei un dzīvoklim pie Dombaznīcas (krustejā?), atbrīvoja no nodevām. Sākotnēji M. nodarbināja vienu burtlici un trīs iespiedējzēļus. Vidzemes latv. luterāņu rokasgr. (1787) izdošanas lietā 1789 un 1795 nonāca konfliktā ar J. F. Hartknohu (1768–1819)[^]. Uzņemoties bez atlīdzības izgatavot Vidzemes guberņas valdes iesp., 1800 ieguvis „krona iespied.” nosaukumu, 1820 zelta nopelnu medaļu. 1806 Rīgas pils. līgumu ar M. lauza. 1792 atvēra gr. veikalu, tomēr, atjaunojīs spiest. iekārtu, drīz no tirdzniecības atteicās. 1805 darbināja 6 spiedes, izmantoja arī J. F. Stefenhāgena[^] spiest. Jelgavā. 1806 uzņēmumu pārvietoja uz Palasta ielu, 1812 šo namu ieguva savā īpašumā. Kopš minētā līguma izbeigšanās vācu val. iespieda dažāda sat. gr., Vidzemes kalendāru, laikrakstus „*Rigasche Anzeigen*” un „*Rigische Zeitung*”.

Latv. val. iespiedis un apgādājis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr., dziesmogr. (arī t. s. „jauno” – „Kristīgas dziesmas” 1809 (tirāža 20 000 eks.), 1829), lūgsnu gr., katehismus, dažas sprediķu gr., „Vidzemes kalendāru” (1791.–1811. gada gājumu), mācīblīdzekļus (K. Hardera „Rēķināšanas grāmatiņu” 1806, F. E. Šolla „Jaunu boksterēšanas un lasīšanas grāmatu” 1813), praktisku lit-ru, administrācijas rīkojumus.

1825 uzņēmumu pārņēma M. znots Heinrihs Stefenhāgens, 1857 – M. mazdēls Ādolfs Millers. 1877 firmu nopirka Johans Ādolfs Krēgers, 1894 – Heinrihs Girgensons. 1888 uzņēmumā bija 17 spiedes un mašīnas ar 2 gāzes motoriem, nodarbināja apm. 130 darbinieku, veica stereotipijas un galvanoplastikas darbus. Latv. val. līdz 1899 firma dažas sava apg. gr. izdeva atkārtoti, līdz 1917 pildīja citu apgādu pasūtījumus (piem., K. O. Lepeviča laikraksts „Arājs” 1882–1884, K. J. Zihmaņa mācībgr.). Uzņēmums izbeidza darbību 1929.

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588–1888.* – R., 1890.

A. A.

MĪTELS (*Müthel*) **Gotlībs Frīdrihs** (*1735 1. janv. (j. st.) Melkā (Vācijā), †1806 15. (27.) okt. Cēsaines mācītājmuižā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. ērgelnieka ģim. 1755–1757 stud. Jēnas un-tē. Pēc tam mājskolotājs Vidzemē. 1760–1806 mācītājs Cēsvainē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (10 eks.).

A. A.

MOLLĪNS Nikolajs (*Nicolaus Mollinus, Niclas Mollyn*, *ap 1550/1555 Antverpenē, †1625 Rīgā) — holandiešu taut. gr. iespied.

Dz. gr. iespied. ģimenē. Darbu sācis Antverpenē 1575, uz Rīgu pārnācis 1587 vai 1588 kalendāra nemieru laikā, acimredzot rātes aprindu aicināts. Rīgas pils. tipogrāfs, pirmais gr. iespied. Latvijā. Pirmie M. iesp. Rīgā (kopš 1588) atbalstīja rātes pusi nemieru sadur-smēs. Polijas karaļa privilēģija 1590, Rīgas rātes iecelšanas raksts 1591, Zviedrijas karaļa privilēģija 1621. Spiest. (vēlāk Krāmu ielā), tās iekār-ta (2 spiedes) un materiāli piederēja M., viņš algoja darbiniekus, iespieda par saviem līdzekļiem un tos atguva, gr. pārdodot g. k. savā spiest. Rāte regulēja zeļļu skaitu, gr. cenas, maksāja M. algu un deva dzīvokli, nodrošināja spiest. monopolstāvokli gr. ražošanā. Lidzīga pusfeodāla kārtība Latvijas un Igaunijas gr-bā saglabājās līdz 19. gs. 1. p. M. ipašumu un amatu mantoja G. Šrēders[^], apprecēdams viņa atraitni.

M. iespiedis apm. 180 darbu, g. k. latīņu, arī vācu val. — baznīcas gr. un sprediķus, kalendārus, politiskus traktātus, humānistu lit-ru, Domskolā mācīblīdzekļus, daudz svinību sacerējumu, visu gandrīz vienīgi Rīgas pils. vadības un iedzīvotāju vajadzībām. Darbības sā-kumposmā vērojama M. nosliece uz humānisma idejām, vēlāk — uz karojošo luterānismu. Iesp. tehniskā kvalitāte viduvēja, apdare ba-roka stilā. Ilustrācijām M. acimredzot Vācijā iegādājies metālā atlietas politipāžas; daži kokgriezumi un vara grebumi (lielzmēra Rīgas panorāma 1612) darināti Rīgā (gravieris H. Tūms).

Latv. val. pēc pilsētas vadības iniciatīvas, bet par saviem līdzek-ļiem M. 1615 iesp. un izd. luterāņu baznīcas rokasgr. 3 daļās. Inicia-toru nolūks varējā būt gan pretspars rekatolizācijas centieniem, gan latv. kulta regulēšana. Tiešie gr. adresāti — vācu mācītāji latv. draud-zēs. Gr-tā saglabāta daļa baznīcas dziesmu visai senā redakcijā, acimredzot pielāgojoties konservatīvai Rīgas latv. gaumei. Ir netieši norādījumi, ka šīs pirmās latviski Rīgā iespiestās gr-tas tirāžas daļu iegādājušies pilsētas latv. iedzīvotāji.

Ar M. darbību tika radīta gr. ražošanas bāze Latvijā, latv. gr. ra-žošana no ārzemēm pārnāca uz Latviju.

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588-1888.* — R., 1890; *Latviešu grāmatu grafika* : 17. gadsimts. — R., 1988; Zanders O. *Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks.* — R., 1988; Apinis A. *Pirmā latviski Rīgā*

iespiestā grāmata kā literāra problēma // *Daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā*. – R., 1991.

A. A.

MUIŽELIS Albrehts (*1747 Rīgā, †1821 turpat) – koktirgotājs, personiskas b-kas īpašn.

Dzīvojis Rīgā. No M. b-kas 1816 izūtrupēti 109 sēj., g. k. laicīga sat. un vācu val., t. sk. 4 vēstures un biogrāfisku apcerējumu sērijas.
Lit.: Pētersone V., Svarāne M. *Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti*. – 1980. – 4(9).

A. A.

NARIŅŠ Indriķis (*?, †1758? Rīgā) – Rīgas zvejnieku amata loceklis, personiskas b-kas īpašn.

Pēc nāves atstājis 45 sēj. latv. un vācu val., g. k. reliģiska sat., ko izpirka citi Rīgas latv.

Lit.: Pētersone V., Svarāne M. *Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti*. – 1980. – 4(9).

A. A.

NELLERS (Nöller) Georgs Matiāss (*?, †1712 Rīgā) – vācu taut. gr. iespied. un tirgot.

1683 pieteicies Rīgas tipogr. amatam, pieņemts 1684. Zviedrijas karaļa privilēģija 1685. No rātes saņēmis honorāru par atsevišķiem iesp. Spiest. atradās Krāmu ielā (Tirgoņu ielas stūrī?). 1702 atvēra veikala filiāli pie Pērnavas un-tes. Par saviem līdzekļiem iespiedis vācu val. luterāņu baznīcas, skolas un praktisku lit-ru, laikrakstu „*Rigische Novellen*” (līdz 1710). Apbed. Dombaznīcā.

Latv. val. iespiedis Vidzemes luterāņu baznīcas rokasgr. vairākās daļās (1685, 1693, 1696–1703), atsev. dziesmu un lūgšanu gr., katehismus, G. Manceļa sarunas „*Zehen Gespräche*” (2. izd. 1685) un viņa sprediķu gr. 2. un 3. izd. „*Lang-gewünschte Lettische Postill*” (1699), G. Dresela gramatiku (1685), L. Depkina un anonīmu vārdnīcu (1688, 1704, 1705), J. Višmaņa poētiku „*Der Unteutsche Opitz*” (1697), ābece, L. Depkina t. s. „*Jāņa Stakles gaudu dziesmu*” (1703), likumus un administrācijas rīkojumus, dažus personālus svinību sacerējumus, kopskaitā ap 60 iespieddarbu.

Lit.: Buchholtz A. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588–1888*. – R., 1890.

A. A.

NIKIŠS (*Nikisch*) **Heinrihs** (#1681) — vācu taut. gr. iesēj. un tirgot.

Dzīvojis Rīgā. Veikals pie Dombaznīcas krustes.

Iespēj., tirgojis arī Rīgas pils. tipogr. izd., t. sk. latv. gr.

A. A.

NĪZIUS (*Nisius*) **Johans Cahāriass** (#1684, 1685) — vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. H. Besemesera[^] faktors. 1684 pēc tā nāves iesaistīts spiest. inventarizācijā. Turpinājis strādāt arī G. M. Nelleram[^] darbības laikā. Ar N. kā iespied. vārdu titlp. 1685 latv. val. izdotas t. s. Salamana pamācības „*Die Sprüche Salomonis*” un M. Luteram katehisms „*Der kleine Katechismus*”

S. Š.

PELHAVS (*Poelchau*) **Gothards** (*Johann Gotthard*, *1737 12. febr. (j. st.) Vircavas mācītājmuižā, †1802 1. (13.) janv. Nītaurē) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. mācītāja ģimenē. 1753 sācis stud. Kēnigsbergas un-tē. Pēc tam mājskolotājs un Rīgas Domscolas skolotājs. 1766-1772 mācītājs Liepkalnē, 1772-1802 Nītaurē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (16 eks.).

A. A.

PODIŅA Lauris (*1720, †1775 vai *1747, †?) — gr. iesēj.

Dz. dzimtzemnieka ģimenē. Dzīvojis Priekuļu Podiņā.

1765 iesējis gr. par maksu Cēsu mācītājam H. Baumanim[^]. Pirmais vārdā zināmais latv. taut. gr. iesēj.

A. A.

POMIANS-PEZAROVIISS (*Pomian-Pesarovius*) **Pauls** (*1745 2. febr. (j. st.) Neireihā (Vācijā), †1816 10. (22.) janv. Trikātā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. pedagoga ģimenē. 1763-1767 stud. Kēnigsbergas un-tē. Pēc tam baznīcnotārs Cēsis. 1771-1805 mācītājs Matišos, 1805-1816 Trikātā.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (26 eks.).

A. A.

POSEVINO (*Possevino*) **Antonio** (*1533/1534 Mantujā, †1611 26 febr. (j. st.) Ferrārā) — itāliešu taut. katoļu baznīcas darbin., gr. apgād.

Stud. Mantujas un-tē latiņu un grieķu val., kosmogrāfiju un vēsturi. 1559 Jezuītu ordeņa loceklis. 1577 iesaistīts pāvesta rekatolizācijas misijās Zviedrijā, Krievijā, Baltijā, 80. gadu l. p. Rigā. Daudzu literāru darbu aut.

Noorganizējis P. Kanizija katehisma izdošanu latv. val. Gatavo tulk. manuskriptu „*Catechismus Catholicorum*. Īsige pamācišen“ 1585 nogādājis Viļņā, samaksājis 6 guldeņus iespaid. D. Lenčickim. Katēhisms iznāca 1585 sept. vai okt. 1002 eks. un ir vecākā līdz mūsdienām saglabātā latv. gr. Tirāža tika izplat. pēc P. norādījumiem.

S. Š.

POVSLOVSKIS (arī Poslovskis, *Powstowski, Połowski*) **Ježijs Korvins** (#1771-1786) — poļu taut. katoļu garīdznieks, gr. apgād. un cenzors.

Livonijas ģenerāloficiālis, Ludzas un Viļakas prāvests.

1771 daļēji apmaksājis celsmes gr. „*Nabożeństwo*“ izdošanu latv. val., šo un „*Mōcību katolišku*“ (1775) cenzējis.

A. A.

PUIJĀRS (*Pouillard*) **Georgs Vilhelms** (#1762) — vācu (?) taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. Z. L. Frēliha[^] zellis un burtlicis. Pēc tā nāves 1762 iesaistīts spiest. inventarizācijā.

Iespēj., iespaidis arī latv. gr.

A. A.

RADECKA (*Radetzky*, dz. Hofmane (*Hofmann*), otrreiz precējusies Kestera (*Köster*)) **Vendela** (#1702-1727) — vācu vai poļu taut. gr. iespaid.

Sk. : Radeckis Georgs.

RADECKIS (*Radetzky*) **Georgs** (*Georg Christian*, *1648, †1726 1. jūl. (j. st.) Jelgavā) — vācu vai poļu tautības gr. iespaid.

Dz. no Polijas ienākuša luterāņa ģimenē. No 1684 Kurzemes hercoga gr. iespaid. Jelgavā. Spiest. atradās Lielupes attekas Driksas krastā, ko dažkārt dēvēja par tiesas namu (*Gerichtstube*). R. saņēma atalgojumu no hercoga, bet izdeva gr. arī par savu naudu. Pirmajos iesp. redzami jauni burtu komplekti un il. klišejas, kas vēlāk netika atjaunoti. Tātad spiest. mēdza pārdzīvot finansiālas grūtības. Tās

noslogojums bija nevienmērīgs, reizēm iespied. strādāja viens, reizēm pieņēma zelli. Ziemeļu kara laikā palika bez hercoga materiāla atbalsta, iespieda maz (1–4 gr. gadā). Pēc R. nāves darbu turpināja viņa atraitne Vendela Radecka. 1727 to apprecēja spiest. darbinieks J. H. Kesters[^] un kļuva par iespied.

R. iespiedumi vācu val. daudzveidīgi (daiļliteratūra, teoloģiski valodnieciskais apcerējums, sprediķu krājumi), viņš panāca kalendāra iesp. privilēģiju.

1685 iesp. vairākus darbus latv. val. Luterāņu baznīcas rokasgr. „*Vermehrtes lettisches Handbuch*“ (5 daļas 1685, papildmetiens 1693, 3 daļu atkārtots iesp. ap 1706) bija lielākais starp R. iespiedumiem, arī pirmais Jelgavas izd. latviski. 1722 sāka laist klajā rokasgr. jaunu izd., ko 1727 pabeidza viņa atraitne H. Ādolfija latv. val. gramatikā „*Erster Versuch einer kurtz-verfasseten Anleitung zur Lettischen Sprache*“ (1685) izmantoti K. Firekera rokr. (Jelgavas pirmā laicīga satura gr. latv. val.). 1685 R. iesp. apsveikuma dzejoli Kurzemes hercogam Frīdriham Kazimīram „Zemīga paklanišana“. Luterāņu dziesmogr. „Mežmuīžas un Kukuru draudzu dziesmogrāmātiņa“ (1714) bija Jelgavā pirmais izd. ar titlp. latv. val.

Lit.: Apīnis A., Šiško S. Jelgavas izdevēji Stefenhāgeni latviešu grāmatniecībā // *Bibliotēku zinātnes aspekti.* – 2. – R., 1979; Labreņce L. Jelgavas grāmata. – R., 1984; Misiņš J. Latvijas grāmatniecība un grāmatrūpnieki // *Izlase.* – R., 1962.

L. La.

RÄDELFÄRTS (*Radelfahrt*) J. H. (#1789) – vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. J. K. D. Millera[^] zellis. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

A. A.

RÄVENSBERGS (*Ravensberg*) Kristiāns (*1721 31. maijā (11. jūn.) Rīgā, †1776 21. dec. (1777 1. janv.) turpat) – vācu taut. luterāņu mācītājs, literāts, latv. reliģiskās gr-bas vēsturnieks.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies 1730–1740 Rīgas Domskolā, stud. 1740–1744 Jēnas un-tē teoloģiju. 1745–1746 mācītājs Biķernieku baznīcā un mācītāja adjunkts Rīgas Jēzus baznīcā, 1746–1750 mācītājs Piņķu un Salas draudzē, 1750–1754 Rīgas Ķertrūdes baznīcā, 1754–1758 diakons un 1759–1776 mācītājs Jēkaba baznīcā. Latv. val. sacerējis baznīcas dziesmas, reliģisku dzeju „Svētas domas“ (1767), rediģējis dziesmogr. (1769).

Vācu val. publicējis latv. katehisma vēsturi „*Beytrag zu der Geschichte des lettischen Catechismi*“ (1767), kas isuma dēļ vairāk līdzinās bibliogr. pārskatam. Tajā līdztekus luterāņu izd. minēti arī katoļu katehismi, gan ar kļūdainām ziņām.

A. A.

RĒHEHŪZENS (*Rehehusen, Reehusen, Rähäusen, Rhähäusen*) **Johans Georgs** (*? Vācijā, †ap 1650 Aizkrauklē) – vācu taut. luterāņu mācītājs, savas gr. apgād.

Dz. skolotāja ģimenē. Jau bērnībā – 1613 imatrikulēts Erfurtes un-tē. Mācītāja amatā ordinēts Kurzemē(?). Pirms 1635 mācītājs Koknesē, 1635?–1649? Aizkrauklē. Rakstījis personālus svinību sacerējumu. Pirmās latv. val. gramatikas „*Manuductio ad linguam Lettonicam*“ aut. Manuskripts bijis gatavs ap 1630, ilgu laiku lietots rokr., 1644 iespiests par aut. līdzekļiem Rīgā pie G. Šrēdera[^]. Darbs izraisījis polemisku P. Einhorna pretrakstu (publicēts starp 1644–1646).

S. Š.

REITERS Jānis (*ap 1632 Rīgā, †1695 vai 1697 Dūderhofā (tagad Sanktpēterburgas teritorijā Krievijā)) – latv. taut. luterāņu mācītājs, tulkot., iespējams, savas gr. apgād.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies Rīgas Domskolā, 1650 stud. Tērbatas un-tē. 1656 teoloģijas maģistrs. Ap 1658 mācītājs Raunā, Dzērbenē, Drustos. 1664 no amata atcelts par lojalitāti pret katoliskajām tradīcijām. 1665 pārgājis katoļticībā un devies uz Romu. Pēc paša sniegtajām ziņām strādājis zinātnisku darbu Viļņas, Francijas, Polijas un-tēs. 1670 atgriezies Rīgā. 1670–1671 Maskavas garnizona mācītājs. 1672–1673 atkal ieradies Rīgā, nesaņēma rātes atļauju bērnu mācīšanai, kādu laiku, šķiet darbojies par gr. iesēj. bez atļaujas. 1674 Vitenbergas un-tē ieguvis apliecību, ka ir luterānis. 1675 minēts kā stud. Rostokas un-tē, rudenī devies uz Stokholmu, kur Zviedrijas karalis viņu atkal iecēlis luterāņu mācītāja amatā. 1676 Kokneses un Aiviekstes garnizona draudzes mācītājs. 1677 apsūdzēts Rīgas dedzināšanā, pierādījumu trūkuma dēļ atbrīvots. No 1678 luterāņu mācītājs un valodu skolotājs Zviedrijā, Vācijā. Pēdējā zināmā dzīves un darba vieta – somu draudzes mācītājs Dūderhofā.

1664 Rīgā, iespēj. par paša līdzekļiem, laidis klajā savu Mateja evaņģēlija tulkojumu latv. val. 1675 gr-tā „*Eine Übersetzungs Probe*“ publicējis vairāku Bībeles daļu latv. tulk., kas veikti, cerot uz dalību Bībeles latv. izd. sagatavošanā.

Lit.: Dunsdorfs E., Jēgers B. *Jāņa Reitera dzīve avotu gaismā* // *Arhīvs.* – 1969. – 9; Reiters J. *Tulkojuma paraugs: 1675 Rīgā iznākušo bībeles tekstu faksimiliespiedums / Ar B. Jēgera apceri.* – [Stokholma], 1975; Lācis M. *Jāņa Reitera dzīve (precizējumi un papildinājumi)* // *Bibliotēkas – lasītājiem.* – R., 1984; Karulis K. *Jānis Reiters un viņa tulkojums.* – R., 1986.

L. Li.

RIHARDS (*Richard*) **Ernsts Kazimirs** (#1777–1806) – vācu taut. gr. iesēj., gr. izplat.

Dzīvojis Jelgavā.

1777 izplatījis „Kurzemes jaunu un pilnīgu dziesmugrāmatu“ (1770), 1806 izplatījis „Jaunu un pilnīgu latviešu dziesmugrāmatu“ (210 eks.).

A. A.

RIHTERS (*Richter*) **Johans Gotfrīds** (#1766–1777) – vācu taut. gr. iesēj., tirgot. un apgād.

Dzīvojis Jelgavā.

1761 apgādājis G. F. Stendera latv. val. gramatiku „*Neue vollständigere Lettische Grammatik*“ (iespiesta Braunšveigā), 1766 – G. F. Stendera „*Jaukas pasakas in stāstus*“ (iespiedis K. Litke[^]). 1777 izplatījis „Kurzemes jaunu un pilnīgu dziesmugrāmatu“ (1770), pieņēmis prenumerācijas iemaksas J. Langes vārdnīcai.

A. A.

RĪMANIS (*Riemann*) **Johans Pēters** (*1748 Rīgā, †1803 23. apr. (5. maijā) Limbažos) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies Rīgas Domskolā, stud. Rostokas un-tē(?). 1768 sācis stud. Greifsvaldes un-tē. 1777–1779 mācītājs Biķerniekos un adjunkts Rīgas Jēzus baznīcā, 1779–1803 mācītājs Limbažos.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „*Saņemamas sprediķu mācības*“ (10 eks.).

A. A.

RITAVS (*Rittau*) **Kristiāns** (#1615–1630) – vācu taut. gr. iesēj. un tirgot.

Kopš 1615 Rīgas namnieks. Apgādājis dažas gr. vācu val., vispirms N. Mollina izd. pārdrūkājumus. Bez panākumiem mēģinājis dabūt atļaujas spiest. atvēršanai Tērbatā, vēlāk Rīgā.

Iespēj., iesējis un tirgojis arī Rīgas latv. luterāņu baznīcas rokasgr. komplektu (apgādājis N. Mollins[^] 1615).

A. A.

ROTE (*Rothe*) **Ludvigs** (#18. gs. 90. g.-1823) — hernhūtiešu vācu taut. diakons, rokr. gr. rakstīt.

Līdz 18. gs. 90. gadiem mājskolotājs Lēnemā un Virumā aprinķos (Ziemeļigaunijā), pēc tam hernhūtiešu diakons Brikūža (Birkavas) distriktā.

No 18. gs. 90. gadiem līdz 1823 Brikūzī norakstījis (arī vairākos vienādos eks.) hernhūtiešu runas, varbūt paša tulkotas un sacerētas (tagad LNB R X 35), organizējis šo rokr. gr. cirkulāciju sava distrikta draudzēs.

A. A.

ROZENBERGERS (*Rosenberger*) **Kristofs** (*Christoph Heinrich*, *1741 6. apr. (j. st.) Aizputē, †1813 10. (22.) martā Slokā) — vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. mācītāja ģimenē. 1759 sācis stud. Kēnigsbergas un-tē. 1769–1773 Kuldīgas pils. skolas rektors. 1774–1813 mācītājs Slokā.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (13 eks.).

A. A.

SKODEISKIS (arī Skodaiskis (*Skodeisky*, *Skodaisky*)) **Nataniels** (*1697 22. martā (j. st.) Sātos (Zvārdes pag.?), †1769 21. martā (j. st.) Dūrē (Burtnieku pag.)) — vācu taut. luterāņu mācītājs, cenzors.

Dz. mācītāja ģimenē. 1718–1721 stud. Jēnas un-tē. 1724–1738 mācītājs Ikšķiles un Salaspils draudzē. 1738–1759 dažādos baznīcas amatos Rīgas Doma un Sv. Pētera draudzē.

1755–1759 garīgais cenzors. 1755 atradis „nepieklājīgu“ pret krieviem vērstu frāzi K. Neimaņa darbā „Serde viso Dieva lūgšano“, ko Z. L. Frēlihs[^] bez otrreizējas cenzēšanas bija iespiedis 1713(?) kā papildmetienu 1703 klajā laistam pirmizd. Tika iznīcināts vairāk nekā 1000 papildmetiena eks., un iespied. sodīts ar naudas sodu.

S. Š.

STEFENHÄGENS (*Steffenhagen*) **Johans Frīdrihs** (*1744 4. martā (j. st.) Zāgardā (Rīgenes salā), †1812 29. janv. (10. febr.) Jelgavā) — vācu tautības gr. iespied. un apgād.

Dz. tirgot. ģimenē. 1762 Štrālzundē ieguvis ķirurga atestātu un pārcēlies uz Jelgavu. Strādājis par ķirurgu un bārdzini.

No 1766 apguvis iespied. darbu K. Lītkes[^] atraitnes spiest., 1768 Vācijā. 1769, apprecot atraitni A. M. Lītki, ieguvis īpašumā spiest., kļuvis par Kurzemes un Zemgales hercoga iespied. ar priekšgājēja

privilēģiju apstiprinājumu, 65 dālderu lielu algu, pārtikas un malkas „deputātu“, brīvu dzīvokli spiest. namā. 1775 nopircis zemes gabalu ar ēku Kaņģīzeru (Kannulējeju) ielā 20. 1781 ierakstīts Kēnigsbergas gr. iespied. savienībā un saņēmis tās diplomu. 1796 iecelts par Kurzemes guberņas valdes iespied. ar atalgojumu 200 dālderu gadā (vēlāk tas vairākkārt grozīts). 1799 pabeidzis celt spiest. namu. 1801 Kurzemes guberņas valde atļāva par S. kompanjonu pieņemt adoptēto māšasdēlu J. M. Pētersu-Stefenhāgenu. Turpmāk uzņēmums saucās „J. F. Stefenhāgens un dēls“. S. apbed. Jelgavas Literātu kapos.

Pēc S. testamenta firma kļuva par ģimenes fideikomisu un pastāvēja līdz 1919. Vēlākie īpašn.: J. M. Pēterss-Stefenhāgens (1812-1838), V. Pēterss-Stefenhāgens (1839-1873), G. Pēterss-Stefenhāgens (1873-1875), A. Pētersa-Stefenhāgena (1876-1879), H. Šāks-Stefenhāgens (1880-1919).

Pirmajos darbības gados S. uzņēmums cīnījās ar priekšgājēja pārādu nastu, izjuta hercoga Pētera nelabvēlību (1772 tika uzteikts brīvais dzīvoklis, 1775 atņemtas kalendāru un avīzes izdošanas tiesības). Sākumā spiest. strādāja pats S. ar vienu palīgu, 18. gs. 80. gados 4 vai 5 zēlli, tika darbinātas 2 spiedes. 19. gs. pirmajos gados S. nodarbināja jau 12 ārzemju zēļus, bija papildinājis burtu komplektus (ap 600 centneru), iegādājies jaunas spiedes (piekto spiedi laida darbā 1808). Kaut arī lielāko daļu S. iesp. veidoja darbi vācu val. (oficiālie valdības iestāžu izd., avīzes, kalendārs, dažādi pasūtīnājumi), viņa eksistences pamats bija tradicionālie lieltirāžas izd. latv. val.: luterāņu dziesmu un lūgsnu gr., katehismi, perikopes, ābece. S. praktizēja atkārtotus metienus no agrākiem neizjauktiem salikumiem. Lai vienmērīgāk noslogotu personālu, starplaikos iespieda individuālu autoru gr., sākumā kā pasūtīnājumus. 1783 klajā nāca K. D. G. Gercimska „No zemes un māju kopšanas“ un K. J. Meiera „Mācības priekš bērnu saņēmējām“ — pirmās lauksaimniecības un medicīnas gr. latv. val. 18. gs. 80. gados S. pārņēma G. F. Stendera darbu apgādāšanu. Viņa ābece (1782, 1787), dzejoļu krāj. „Ziņģu lustes“ (1. d. 1783, 2. d. 1789), „Pasakas un stāstus“ (1789) vēlāk iespieda arī atkārtoti. 1790 iznāca pirmā luga latv. val. — L. Holberga „Lustesspēle no zemnieka, kas par muižnieku tape pārvērsts“ A. J. Stendera tulk. 1806 S. iespieda pirmo latv. aut. dzejoļu krāj. „Tā Neredzīga Indriķa dziesmas“. Visu S. darbības laiku iznāca latv. kalendārs, kaut arī sākot ar 1775 tā izd. tiesības vajadzēja nomāt no Jelgavas Pētera akadēmijas. Kalendārs 1785 tika iespiests 3300 eks., perikopes 1790 — 4000 eks., G. F. Stendera dzejoļu krāj. 1790 — 1500 eks., muižu likumi, apsveikumu teksti

parasti 100–200 eks. 18. gs. 70. gados S. uzveica konkurences cīņā ar Kurzemes gr. tirgot. J. F. Hincun, A. V. Šteidelu un vairākiem gr. iesēj., kas bija iesaistīti S. privileģēto latv. baznīcas rokasgr. daļu nelikumīgā pārdrukāšanā un izplatīšanā. 18. gs. pēdējā trešdaļā S. iespiedis apm. 50% visas latv. gr. produkcijas. Parasti gr. pārdeva pašā spiest., dažkārt lauku tirgos, tās tirgoja arī gr. iesēj. un tirgot. Kā pirmais no Latvijas spiest. īpašn. S. līdztekus privilēģiju principam izmantoja brīva pieprasījuma un piedāvājuma likumus.

Lit.: Steffenhagen und sein Haus. – Mitau, 1912; Apinis A., Šiško S. Jelgavas izdevēji Steffenhāgeni latviešu grāmatniecībā // B-ku zinātnes aspekti. – 1979. – 2(7); Labrence L. Jelgavas grāmata. – R., 1984.

S. Š.

STENDERS (*Stender*) **Gothards Frīdrihs** (*1714 27. aug. (j. st.) Lašu mācītājmuižā, †17. (28.) maijā Sunākstē) – vācu taut. luterāņu mācītājs, dabaszinātnieks un filozofs, valodnieks, literāts, gr. ilustrators.

Dz. mācītāja ģimenē. Mācījies privātskolā Subatē. 1736–1739 stud. Jēnas un Halles un-tē teoloģiju. Studiju laikā Hallē strādājis par audzinātāju Frankes bāreņu namā, taču nav spējis pieņemt tur valdošo piētismu un misticisma gaisotni, tādēļ no darba nācies aiziet. Kurzemē mājskolotājs Lielbērsteles muižā, vienlaikus padziļinot matemātikas zināšanas, 1742–1744 Jelgavas pils. vācu skolas pārziņa palīgs. 1744 mācītājs Lindes-Birzgales draudzē, 1753–1759 Žeimes draudzē (Lietuvā). 1759 aizceļojis uz Helmšteti (Vācijā), kur Braunšveigas un Līneburgas hercogam Kārlim izgatavojis ģeogrāfijas globusu. 1760 iecelts par Kēnigsluteras reālskolas rektoru, taču darbu Kēnigsluterā nemaz nav uzsācis vai strādājis tur īslaicīgi. 1761 devies uz Hamburgu (vairākās, g. k. vecākajās biogrāfijās, minēts, ka S. Hamburgā nonācis vēlāk – 1763). Atsaucoties uz J. A. Korfa aicinājumu, 1762 (pēc citām ziņām 1763) nokļuvis Kopenhāgenā, kur karaļa dienestā izgatavojis divus globusus – vienu b-kai, otru – karalisko – karalim Frederikam V (tagad abi Dānijas Karaliskajā b-kā Kopenhāgenā; vairākās biogrāfijās kļūdaini minēts, ka Dānijā pagatavots viens globuss, kas 1794. gadā iznīcināts ugunsgrēkā). 1765, zaudējis karaļa algu, S. bija spiests atstāt Dāniju, vispirms nonācis Getingenē, pēc tam devies uz Pēterburgu, Kurzemi. 1766–1796 mācītājs Sēlpils un Sunākstes draudzē, 1782–1786 Sēlpils diecēzes prāvests. Apbedīts Sunākstes kapos.

S. ir izcilākais racionālisma pārstāvis Latvijā, latviešu laicīgās literatūras iedibinātājs, atstājis literāro mantojumu dažādās nozarēs.

Nozīmīgākie darbi.: „Rāms laiks pēc pērkonas briesmas“ (1753, B. H. Brokesa odas tulk.), „Svēti stāsti“ (1756), „*Neue vollständigere lettische Grammatik*“ (1761), „Jaukas pasakas in stāsti“ (1766), „*Wahrheit der Religion wider den Unglauben der Freigeister und Naturalisten*“ (1772), „Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas“ (1774), „Jaunas ziņģes“ (1774), „Jauna ABC un lasīšanas mācība“ (1782), „Bildu ābice“ (1787), „*Lettisches Lexikon*“ (1–2, 1789).

Latv. gr. mākslā ilustrators autodidakts. Pēc viņa zīmējumiem darināti asējumi un kokgriezumi „Kurzemes jaunai un pilnīgai dziesmu grāmatai“ (1754, frontispiss asējumā, ilustrācijas kokgriezumā) un „Bildu ābicei“ (1787, ilustrācijas asējumā). Domājams, ka S. ir G. Manceja „Jaunas latviešu sprediķu grāmatas“ (1746) kokgriezumā un vairāku citu gr. ilustrāciju sacerētājs vai iniciators. Ar attēliem „Bildu ābicei“ aizsākas latv. laicīgo gr. ilustrēšana. Satura atklāsmēi S. lielākoties izmanto ikonogrāfijā labi pazīstamus simbolus un alegorijas. Zīmējumi, kuros atspoguļoti personiskie vērojumi, ir S. vērtīgākais devums gr-tu grafikā. Šo darbu tēlainībā un formas risinājumā atklājas viņa mākslinieciski radošā individualitāte, kas balstās uz klasiskām tradīcijām. S. zīmējumi ir skaidrojoši un didaktiski.

Lit.: Czarnewsky J. *Stenders Leben .. – Mitau, 1805*; Lejnietis K. *Vecā Stendera dzīve un darbi // Vecais Stenders. Dzīve un darbi. – R., 1938. – 1. sēj.*; Jēgens O. *Vecais Stenders Kopenhāgenā // Daugavas rakstu krājums 1957. – Upsalā, 1957*; Villerušs V. *Laikmeta dokuments // Vecais Stenders. Bildu ābice. – R., 1977.*

I. K., V. V.

ŠĀMBERGERS (*Schamberger*, #1777) – vācu taut. gr. iesēj., gr. izplat.

Dzīvojis Jelgavā.

1777 izplatījis „Kurzemes jaunu un pilnīgu dziesmugrāmatu“ (1770).

A. A.

ŠELLS (*Schöll*) **Johans Gabriels** (*1750 24. jūn. (j. st.) Jelgavā, †1811 14. (26.) jūn. Bauskā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, gr. izplat.

Dz. amatnieka ģimenē. Mācījies Jelgavas pils. skolā. 1773–1775 stud. Erlangenē un-tē teoloģiju. 1776–1780 jaunākais mācītājs Pērnavā, 1782–1811 mācītājs Bauskas vācu draudzē. Kopš 1793 Bauskas diecēzes prāvests.

1796 izplatījis „Latvisku pavāru grāmatu“ (10 eks.), 1803 izplatījis K. F. Launica „Bišu grāmatiņu“ (24 eks.).

A. A.

ŠMITS (*Schmidt*) **Kristofs** (#1642-1644) — vācu taut. gr. iesēj. un tirgot. Dzīvojis Rīgā.

Iesējis un tirgojis Rīgas pils. tipogr. izd.; t. sk., iespēj., arī latv. gr.

A. A.

ŠRĒDERS (*Schröder*) **Gerhards** (*? Vācijā, †1657 Rīgā) — vācu taut. gr. iespied.

1623 Rīgā lūdzis iespied. koncesiju, to saņēmis 1625 pēc pirmā tipogr. N. Mollīna[^] nāves, apprecēdams tā atraitni. Otrais Rīgas pils. tipogr. Kopš 1626 Rīgas namnieks. Rāte ik gadus maksāja algu 100 dālderu, atbrīvoja Š. no pilsoņa pienākumiem un nastām, izremontēja spiest. Krāmu ielā, atsev. gadījumos piešķīra īpašu atalgojumu. Darbu sākot, Š. no Vācijas atvedis jaunus spiest. materiālus, uzlabojis iesp. kvalitāti. Savā uzņēmumā nodarbināja arī gr. iesēj., daļu produkcijas pārdeva pats, daļu nodeva neatkarīgiem iesēj. iesiešanai un pārdošanai. Š. tirgoja arī no Vācijas ievestas gr. Tāpēc radās daudz konfliktu ar konkurentiem — neatkarīgajiem iesēj., īslaicīgiem un ceļojošiem gr. tirgot. Apbed. Rīgā Doma baznīcā.

Spiest. darbību veicināja ģimnāzijas aktivitātes 1631-1656. Š. iespiedis un apgādājis tās profesoru rakstus un audzēkņu disputācijas, skolas mācīblīdzekļus (vairākumā latīņu val.). Vācu val. iespiedis un apgādājis teoloģisko lit-ru, dziesmu gr., katehismus, sprediķus. Atsev. Baltijas kultūrvēsturē nozīmīgi darbi dabzinātnēs, lauksaimniecībā, latv. etniskajā vēsturē iznāca vācu un latīņu val. Š. iespiedis lielu daudzumu svinību sacerējumu, veidlapas un formulārus pilsētas administrācijai.

Š. iespiedis un apgādājis visus sava laikmeta latviskos izd.: gan G. Manceļa izstrādātos — ar vairākām sastāvdaļām paplašināto baznīcas rokasgr. „*Lettisches Vademecum*“ (1631, 1643-1644), Salamana pamācības (1637), pirmo latv. val. vārdnīcu „*Lettus*“ ar frazeoloģijas un sarunu paraugiem (1638), apjomīgo sprediķu krāj. „*Lettische lang-gewünschte Postill*“ (1654), gan pirmo latv. val. gramatiku — J. G. Rēhehūzena „*Manuductio ad linguam Lettonicam*“ (1644). Tie katrs ir nozīmīgs latv. gr-bā.

Lit.: Buchholtz A. Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588-1888. — R., 1890; Taube M. Rīgas tipogrāfs un izdevējs G. Šrēders // LZA Vēstis. — 1990. — Nr. 6.

A. A.

ŠTEIDELS (*Steidel*) **Augusts Vilhelms** (#1769, 1770) — vācu taut. gr. tirgot. un apgād.

Bijis gr. tirgot. un apgād. J. J. Kantera palīgs Kēnigsbergā. 1769 nopirka J. F. Hartknoha[^] sortimenttirgotavu Jelgavā un apvienojās ar J. F. Hincu[^] (kādā dokumentā Š. nosaukts par hercoga galma gr. tirgot.). Kopuzņēmums ar latvisko nosaukumu „Kurzemes grāmatu bode“ 1770 apgādājis baznīcas rokasgr-tas „Kurzemes jauna un pilnīga dziesmugrāmata“ atkārtotu izd. Kad J. F. Stefenhāgens[^] to uzskatīja par savas privilēģijas pārkāpumu, Š. un Hincis apgalvoja, ka gr. paredzēta Piltenes apgabalam, tomēr to pārdeva visā Kurzemes un Zemgales hercogistē, pēc pāris gadiem iespieda vēl dažu daļu papildmetienu. Kopuzņēmums apgādājis arī G. Manceļa „Jaunu latviešu sprediģu grāmatu“ (5. izd. 1770). Šis gr. latv. val. iespieda J. G. I. Breitkopfa spiest. Leipcigā un J. H. Hartunga spiest. Kēnigsbergā. Par Š. darbības izbeigšanos ziņu trūkst.

A. A.

ŠTEINHAUERS Jānis (*1705 30. janv. (j. st.) Rīgā, †1779 21. febr. (4. martā) turpat) — mastu šķīrotājs un manufaktūru īpašn., hernhūtiešu darbinieks, gr. izplat. un personiskas b-kas īpašn.

Viens no turīgākajiem Rīgas latv., uzsācis cīņu par latv. ekonomiskajām tiesībām pilsētā. 18. gs. 30. un 40. gados Vācijā pasūtīnāts hernhūtiešu gr. vācu val. un no Valmiermuižas noliktavas saņemtas hernhūtiešu gr. latv. val. izdalījis latviešiem Rīgā un Doles draudzē. Š. bagātīgajā gr. krājumā piētistu reliģiski izd. vācu un latv. val., vēstures apcerējumi (arī Indriķa „Livonijas hronika“), ģeogrāfiska, politiska, ekonomiska sat. darbi, zinātniski praktiska lit-ra vācu val. *Lit.: Pētersone V., Svarāne M. Grāmatas Rīgas latviešu mājās 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē // B-ku zinātnes aspekti. — 1980. — 4(9).*

A. A.

ŠVENNIKE (*Schwennicke*) **Johans Frīdrihs** (*? Eislēbenē, †pirms 1790 Ulbrokā?) — vācu taut. pedagogs, gr. izdošanas iniciators.

Bijis mājskolotājs K. J. Cimmermaņa ģimenē Ulbrokā. Ierosinājis latviski izdot R. C. Bekera darbu „*Noth- und Hülfsbüchlein*“, pirms

nāves tam nolūkam novēlējis naudu. Ar nosaukumu „Labu ziņu un padomu grāmata“ pārstrādājums iznāca 1791 (2. un 3. izd. 1792, pārveidots izd. „Jauna labu ziņu un padomu grāmata“ 1817).

Lit.: Labu ziņu un padomu grāmata – R., 1791.

A. A.

TAUBE (*Taube*) **Frīdrihs Vilhelms** (*1744 6. (17.) aug., †1807 30. aug. (11. sept.) Rīgā) – muižnieks, Vidzemes administrācijas amatvīrs, gr. izplat.

Stud. Kēnigsbergas (1761) un Leipcigas (1762) un-tē. Mālpils un Mūrmuižas dzimtkungs.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības“ (12 eks.).

A. A.

TEČS (*Tetsch*) **Karls Ludvigs** (*1708 12. apr. (j. st.) Kēnigsbergā, †1771 11. apr. (j. st.) Liepājā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, zinātnieks, latv. reliģiskās gr-bas vēsturnieks.

Dz. ierēdņa ģimenē. Stud. kopš 1720 Kēnigsbergas, 1723 Dancigas, 1724–1728 Rostokas un-tē, ieguvis *mag. phil.* grādu. 1730 mācītājs, 1732 introducēts Liepājas vācu draudzē, 1739–1766 tur virsmācītājs. 1744–1746 Grobiņas diecēzes prāvests. Kopš 1744 Kēnigsbergas Vācu b-bas godabiedrs.

Vācu val. publicējis latv. luterāņu baznīcas dziesmu vēsturi „*Kurze Geschichte der zum Dienst der Gemeine Jesu in den Herzogthümern Curland und Semgallen gewidmeten lettischen Kirchen-Lieder und ihrer öffentlichen Samlungen*“ (1751) ar plašiem literāriem pārspridumiem, gr. izdošanas vēsturi, dziesmu aut. norādēm. Darba „*Curländische Kirchen-Geschichte*“ 3. daļā (1769 un 1770) ietvēris plašu Bībeles izdošanas vēsturi, īpašu vērību veltījot latv. Bībeles 2. izdevumam 1739, atkārtojis iepriekšējā darba ziņas par baznīcas dziesmām, citējis G. F. Stendera atdzejojumu „Rāms laiks pēc pērkona briesmas“.

A. A.

TROMPOVSKIS (*Trompowsky*) **Kristiāns** (*Christian Gottlieb*, #1798) – muižnieks, savas muižas likumu apgād.

Dzīvojis Lubezerē.

1798 apgādājis vienlapi „Sludināšana“ – aizliegumu muižas novada iedzīvotājiem slēpt dezertierus un svešiniekus.

A. A.

UNGERNS-ŠTERNBERGS (*Ungern-Sternberg*) **Oto** (*Otto Georg*, *1752, †1809) – muižnieks, virsnieks, gr. izplat.

Dzivojis Ērgemē.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (20 eks.).

A. A.

URBĀNS (*Urban*) **Johans Frīdrihs** (*1717 Veczvärdē, †1803 3. (15.) maijā Stendē) – vācu taut. luterāņu mācītājs, savas gr. apgād.

Dz. pastmeistara ģimenē. Stud. 1736 Rostokas, 1737–1739 Jēnas un-tē. 1741–1799 mācītājs Lestenē.

Darbodamies Lestenē, sarakstījis un, iespēj., pats apgādājis savai draudzei katehismu „Jautāšanas in izstāstītas atbildēšanas” (b. g.).

A. A.

VEIDLİHS (*Weidlich*) **Frīdrihs** (#1798) – vācu taut. spiest. darbin.

Līdz 1798 Rīgas pils. tipogr. J. K. D. Millera^ darbin. Iespēj., iespiedis arī latv. gr.

A. A.

VILKENS (*Wilcken*) **Johans Georgs** (*? Vācijā, †1701 Rīgā) – vācu taut. gr. iespied.

1671 vai 1672 ieradies Vidzemē no Ķelnes. No 1676 vadījis J. Fišera^ tipogr. Spiest. inventāru un materiālus finansēja īpašn., V. gādāja par zellu pieaicināšanu no ārzemēm. No spiest. īpašn. saņēma atalgojumu (1680. gadu 2. p. un 1690. gadu sāk. 4,5 vecdālderus par loksnī). Saskaņā ar tipogrāfijas privilēģiju iespieddarbu titullapās V. savu vārdu papildināja ar apzīmējumu „karaliskais grāmatiespiedējs”. V. iespiedis gan īpašn. izraudzītos darbus, gan iestāžu un privātpersonu pasūtīnājumus. Iesp. kopskaits ap 350 – karaļa rīkojumi un valdības patenti, ābece, kalendāri, baznīcas standartteksti un teoloģiskā celsmes lit-ra, praktisku padomu gr. vācu, latīņu, poļu, somu, zviedru, igauņu, latv. val. Pēc V. nāves spiest. dažus gadus tika uzturēta ar atraitnes vārdu.

Iesp. latv. val. (vairāk nekā 20) nākuši klajā 1682–1700. Kultūr-vēsturiski nozīmīgākais un apjomā lielākais no tiem – Bībeles pirmizd. „Tā svēta grāmata” (1689, faktiski 1694). Bībeles iespīšana tika uzsākta 1685, tās apjoms – 312 kvartformāta loksnes, tirāža – 1500 eks. Vairākkārt V. iespiedis arī luterāņu baznīcas rokasgr. daļas un ābece. Atsev. V. iesp. slikta poligrāfiskā kvalitāte (piem., 1689, 1694

un 1700 latv. katehismu ilustrācijām izmantotas nodilušas kokgriezuma klišejas), nozīmīgākie darbi parasti veikti labā limenī.

Lit.: Šiško S. J. G. Vilkena tipogrāfija Rīgā // *Bibliotēku zinātnes aspekti.* – 1981. – 5(10).

S. Š.

VITKOVSKIS (*Witkofsky*, #1795) – pedagogs, gr. izplat.

Skolotājs Rūjienā.

1795 izplatījis G. Bergmaņa „Saņemamas sprediķu mācības” (10 eks.).

A. A.

VITMANIS (*Wittmann*) **Dītrihs** (#1623–1647) – vācu taut. gr. iesēj. un tirgot.

1623–1647 strādājis Rīgā. Iesējis un tirgojis arī gr. latv. val., t. sk.

1641 luterāņu baznīcas rokasgr. (iespiesta 1631) un G. Manceļa vārdnīcu „Lettus” (iespiesta 1638).

S. Š.

ZĪLMANIS (*Sielmann*) **Johans Frīdrihs** (*1712 25. jūn. (j. st.) Neiteihā (Vācijā), †1770 6. (17.) jūl. Doles mācītājmuižā) – vācu taut. luterāņu mācītājs, hernhūtiešu gr. izplat.

Stud. Marburgas (1734–1736) un Jēnas un-tē. Kopš 1737 M. E. Hal-lartes[^] mājas garīdznieks Valmiermuižā, 1739–1770 mācītājs Dolē.

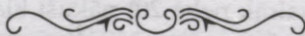
Te izdalījis no Valmiermuižas noliktavas saņemtās hernhūtiešu gr. latv. val., arī no Vācijas ievestas topošās latv. hernhūtiešu dzies-mugr. atsevišķas loksnes.

A. A.

ZINANDERS (*Sinander*) **Hinrihs** (#1700) – vācu taut. spiest. darbin.

Rīgas pils. tipogr. G. M. Nelleras[^] zellis. Iespēj., iespiedis arī latv. gr. Atbrīvots no darba 1700 26. okt. sakarā ar Ziemeļu kara grūtībām.

S. Š.

PERSONU RĀDĪTĀJS

Trekninātie cipari norāda lappusi, kur ievietots personai veltīts šķirklis

- Ādolfijs Heinrihs 15, 25, 45
Anna Ivanovna, Krievijas cariene 22
Bankavs Jakobs Fridrihs 22
Baumanis Heinrihs 11, 43
Baumanis Joahims 11, 25, 32
Baumbahs Johans Kristofs 12
Beitlers Valentins Ģeorgs 14
Bekers Rūdolfs Cahāriass 53
Bekmanis Pēters 12
Bēmols Lorencs 12
Bēra Luīze Šarlote 14
Bērenss 27, 28
Bergmanis Gustavs 12-13, 15, 17, 19, 21, 25-26, 30-31, 34-37, 39, 41, 43, 47-48, 54-56
Bergmanis Liboriuss 13-14
Bērs Ģeorgs Verners 14
Bērs Ulrihs 14
Besemesers Heinrihs 14-15, 16, 43
Bilova Magdalēna Elizabete Sk. Hallarte Magdalēna Elizabete
Bilterlings Ģeorgs Zigmunds 15-16
Blaufüss Fridrihs Bernhards 15-16, 26
Bornhenrihs Johans Jakobs 16
Breitkopfs Johans Gotlobs Immanuels 12, 28, 53
Brigens Ernsts Fridrihs 16
Brigens Ernsts Vilhelms 16
Broderzens Jespers 16
Brokess Bartolds Hinrihs 29, 51
Budbergs-Benninghauzens Voldemārs Ditrīhs 16-17, 27
Buntebarts Magnuss Fridrihs 17
Ceimerna 17
Cimmermanis Andrēass 17

- Cimmermanis Karls Johans 53
 Čarnevskis Frīdrihs Augusts 17
 Dālbergs Eriks 18
 Dāmeravs Mihaēls Gotfrīds 18
 Dauderštats Pēters 18
 Dausts Gotlobs Frīdrihs 18
 Depkins Liborījs 18-19, 19, 42
 Domke Johans 19
 Dresels Georgs 15, 20, 42
 Dūderštats Pēters Sk. Dauderštats Pēters
 Einhorns Pauls 46
 Eizings Karls Heinrihs 19
 Ēkespare Pēters 35
 Eks Johans 19
 Elverfelds Kārlis Gothards 23
 Elverss Kaspars 22
 Ernsts Johans, Kurzemes un Zemgales hercogs 25
 Firekers Kristofors 45
 Fišers Jakobs Benjamins 20, 25
 Fišers Johans 20-21, 55
 Fitinghofa Katarīna Elizabete Šarlote 21
 Folkmanis Mihaēls Antonījs 21
 Franke Augusts Hermanis 15
 Franks Francs Aleksandrs Ernsts 21
 Frederiks V, Dānijas karalis 50
 Freitāgs Frīdrihs Kristiāns Traugots 27
 Frēliha Regīna Katrīna 22, 29
 Frēlihs Gotlobs Kristiāns 21-22, 28, 40
 Frēlihs Zāmuēls Lorencs 21, 22, 44, 48
 Frīdrihs Johans Daniels 22-23, 36
 Frīdrihs Kazimīrs, Kurzemes un Zemgales hercogs 45
 Geceliuss Juhans Georgs 15, 23
 Gecels Juhans Georgs Sk. Geceliuss Juhans Georgs
 Gercimskis Georgs Kristofs Dītrihs 23, 49
 Gercimskis Teodors Ludvīgs 23
 Gežimskis Georgs Kristofs Dītrihs Sk. Gercimskis Georgs Kristofs
 Dītrihs
 Gežimskis Teodors Ludvīgs Sk. Gercimskis Teodors Ludvīgs
 Gincels Gotfrīds 24

Gincels Johans 24
 Girgensons Heinrihs 40
 Glacovs Andress 24
 Gliks Ernsts 20
 Gothards, Kurzemes un Zemgales hercogs 24, 30
 Grēns 34
 Grēvens Aleksandrs 11-12, 20, 25
 Grote Fridrihs 25
 Grothüss Ādolfs Ernsts 25-26
 Häkelmane Margrēta 14
 Hakels Francs 26
 Hallarte Magdalēna Elizabete 15, 26, 35, 56
 Hāmanis Johans Georgs 28, 31
 Hāns Fridrihs Karls Filips 26
 Harders Kristofs 17, 26-27, 35, 40
 Hartknohs Johans Fridrihs (1740-1789) 27-28, 31, 53
 Hartknohs Johans Fridrihs (1768-1819) 28-29, 40
 Hartmanis Karls Gotfrids 28
 Hartunga Hanna 29
 Hartungs Gotlibs Lēberehts 29
 Hartungs Johans Heinrihs 11, 25, 29, 53
 Hausvalde Regina Katrina Sk. Frēliha Regīna Katrina
 Hausvalds Georgs Fridrihs 22, 29
 Hauzenbergs 30
 Helvigs Jakobs 20
 Hennings Zalomons 24, 30
 Herders Johans Gotfrids 11, 28
 Hertels Ādolfs 30
 Hese Johans Pēters 30
 Hilde Fridrihs Gotlibs 31
 Hildebrants Oto Voldemārs 31
 Hincs Jakobs Fridrihs 28, 31, 50, 53
 Hocens 31
 Hofmane Vendela Sk. Radecka Vendela
 Holbergs Ludvigs 49
 Holchēbers Kristofs Ernsts 32
 Holtfrēters Joahims Heinrihs 32
 Hordela Anna Marija Sk. Litke Anna Marija
 Hūbers Ferdinands Fridrihs Vilhelms Augusts 32

Hūns Kristiāns 32
 Indriķis 53
 Ingengrēns Gustavs 33
 Jēkabs, Kurzemes un Zemgales hercogs 24
 Kalnieša Jēkabs 33
 Kalniņš Jānis (?-1758) 33
 Kalniņš Jānis (?-1811) 33
 Kanizijs Petrs 44
 Kanters Johans Jakobs 22, 28, 31, 37, 53
 Kants Imanuels 28
 Kārlis, Braunšveigas un Lineburgas hercogs 50
 Kēlers Jakobs Johans 17, 26, 33
 Kestera Vendela *Sk.* Rādecka Vendela
 Kesters Johans Heinrihs 33-34, 37, 45
 Kesters Johans Pēters 34
 Ketlers *Sk.* Gothards, Kurzemes un Zemgales hercogs
 Kibers Georgs Frīdrihs 34
 Klapmeiers Frīdrihs Johans 23, 36
 Kleists Georgs Kristofs 12
 Klēmanis Johans Kristiāns 34
 Korfs Johans Albrehts 50
 Kornēliuss Ernsts Johans Ādams 34-35
 Koršs Johans Andrēass 35
 Koskuls Ernsts 35
 Koškuls Ernsts *Sk.* Koskuls Ernsts
 Krastiņa Elizabete 35
 Krēgers Johans Ādolfs 40
 Kurss Leonhards 35
 Kīša Pēteris 26, 35-36
 Lagards Fransuā Teodors 23, 36
 Lange Jakobs 36, 47
 Launics (#1795) 36
 Launics Kristiāns Frīdrihs 16, 52
 Lembreks Baltazars 24
 Lemke Joahims Ernsts 36
 Lencs Kristiāns 22, 36
 Lenčickis Daniels 44
 Lepevičs Kārlis Oskars 40
 Lēvenhāgens 37

- Lēviss 37
- Lidke Frīdrihs Germānuss 32
- Litke Anna Marija 37, 48
- Litke Kristiāns 37-38, 47-48
- Līvena Katarīna Elizabete Šarlote Sk. Fitinghofa Katarina Elizabete Šarlote
- Līvens Vilhelms Heinrihs 34
- Loders Martins Gotlibs Agapētuss 13, 27
- Loskils Georgs Heinrihs 38
- Lukaševičs Jons 38
- Luters Martīns 24-25, 43
- M 38
- Mancelis Georgs 11, 24-25, 29, 32, 42, 51-53, 56
- Mēdema Luīze Šarlote Sk. Bēra Luīze Šarlote
- Mēdems Karls 39
- Meiers Johans Gotlibs 39
- Meiers Karls Johans 49
- Meijs Pauls 39
- Meka Sofija Katarīna 39
- Mengdena Sofija Katarīna Sk. Meka Sofija Katarīna
- Mērens Pēters 39
- Mike Kristiāns 24
- Millers Ādolfs 40
- Millers Jūliuss Konrāds Daniels 28, 35, 37, 39-40, 45, 55
- Mītels Gotlibs Frīdrihs 40-41
- Mollins Nikolajs 39, 41-42, 47, 52
- Muiželis Albrehts 42
- Nariņš Indriķis 42
- Neimanis Kaspars 48
- Nellere Regīna Katrīna Sk. Frēliha Regīna Katrīna
- Nellers Georgs Matiāss 20, 22, 24, 29, 33, 35, 42, 43, 56
- Neredzīgais Indriķis 49
- Nikišs Heinrihs 43
- Niziuss Johans Cahāriass 43
- Novikovs Nikolajs 28
- Osterbergers Georgs 24
- Pelhavs Gothards 43
- Pēteris, Kurzemes un Zemgales hercogs 49
- Pēteris I, Krievijas cars 22

- Pētersa-Stefenhāgena Auguste 49
 Pēterss-Stefenhāgens Gustavs 49
 Pēterss-Stefenhāgens Johans Martins 49
 Pēterss-Stefenhāgens Vilhelms 49
 Podiņa Lauris 43
 Pomians-Pezaroviuss Pauls 43
 Posevino Antonio 44
 Poslovskis Ježijs Korvins *Sk. Povslovskis Ježijs Korvins*
 Povslovskis Ježijs Korvins 44
 Puijārs Georgs Vilhelms 44
 Radecka Vendela 44, 45
 Radeckis Georgs 15, 33, 44-45
 Rādelfārts J. H. 45
 Rāvensbergs Kristiāns 45-46
 Rēhehūzens Johans Georgs 46, 52
 Reimerss Gothards 24
 Reiters Jānis 15, 46-47
 Rihards Ernsts Kazimirs 47
 Rihters Johans Gotfrids 37, 47
 Rīmanis Johans Pēters 47
 Ritavs Kristiāns 18, 47
 Rivijs Johans 24
 Rote Ludvigs 48
 Rozenbergers Kristofs 48
 Skodaiskis Nataniels *Sk. Skodeiskis Nataniels*
 Skodeiskis Nataniels 48
 Stefenhāgena Anna Marija *Sk. Litke Anna Marija*
 Stefenhāgens Henrihs 40
 Stefenhāgens Johans Fridrihs 18-19, 23, 28, 31-32, 34, 36-37, 39-40, 48-50, 53
 Stenders Aleksandrs Johans 49
 Stenders Gothards Fridrihs 11-12, 28-29, 31, 37, 47, 49, 50-51, 54
 Šāks-Stefenhāgens Henrihs 49
 Šambergers 51
 Šells Johans Gabriels 51-52
 Šmits Kristofs 52
 Šrēders Gerhards 41, 46, 52-53
 Šteidels Augusts Vilhelms 31, 50, 53
 Šteinhauers Jānis 15, 53

Štolls Frīdrihs Erdmanis	40
Šturms Kristofs Kristiāns	32
Šūbarts Johans Kristiāns	23, 36
Švenņike Johans Frīdrihs	53-54
Taube Frīdrihs Vilhelms	54
Tečs Karls Ludvigs	54
Trompovskis Kristiāns	54
Tūms Heinrihs	41
Ungerns-Šternbergs Oto	55
Urbāns Johans Frīdrihs	55
Vārs Frīdrihs Daniels	13
Vēgmanis Johans	24
Veidlihs Frīdrihs	55
Vilkens Johans Georgs	20, 55-56
Višmanis Johans	42
Vitkovskis	56
Vitmanis Dītrihs	56
Voltersdorfa Hanna	Sk: Hartunga Hanna
Zihmanis Kārlis Jēkabs	40
Zilmanis Johans Frīdrihs	26, 56
Zinanders Hinrihs	56

LĀTVIJAS NACIŅĀLA BIBLIOTEKA

0300022270

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

1.30

2000-3
756

Grāmatā ietvertas 144 līdz 1800. gadam latviešu grāmatniecībā darbojušos pazīstamu un maz zināmu, uzziņu literatūrā pirmoreiz ietvertu personu biogrāfijas.

Darbinieku loku pārstāv grāmatu iespiedēji un apgādātāji, izdevumu organizētāji un finansētāji, iesējeji un tirgotāji vai literatūras izplatītāji nestacionārā veidā, rokraksta grāmatu pavairotāji un izplatītāji, grāmatu krājumu īpašnieki, kā arī pēc skaita nedaudzie cenzori, ilustratori, grāmatniecības vēsturnieki un bibliogrāfi. Biogrāfijas izklāstītas konspektīvi, tomēr ietverot galvenos faktus par personas dzīvi un darbību, ja tie ir zināmi, bet darbība latviešu grāmatniecībā īpaši akcentēta.

Izdevums sagatavots Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.